

UJEDINJENI
U VJERI

ZAŠTITA DJECE I RODNO ZASNOVANO NASILJE:

Percepcija, stavovi i praksa u Bosni i Hercegovini

Sarajevo, 2023. godine

Finansira Evropska unija

MRV BiH - МРВ БиХ

MEĐURELIGIJSKO VIJEĆE U BOSNI I HERCEGOVINI
МЕЂУРЕЛИГИЈСКО ВИЈЕЋЕ У БОСНИ И ХЕРЦЕГОВИНИ
Interreligious Council in Bosnia and Herzegovina

World Vision

BH FONDACIJA

Analize i interpretacije nalaza istraživanja izvršio je tim specijalizovane agencije Evidence-Based Development International, a na temelju definisanih zahtjeva od strane organizacije World Vision u Bosni i Hercegovini.

Sadržaj

Sadržaj.....	2
1. Šta predstavlja ovaj dokument i kako ga koristiti?.....	3
2. Metodološki okvir i uzorak	4
2.1. Metode istraživanja	4
2.2. Ograničenja istraživanja.....	4
2.3. Opis uzorka.....	5
3. Rezultati i interpretacija	8
3.1. Percepcija o prisutnosti nasilja u zajednici (fizičko, psihičko i seksualno nasilje)	8
3.1.1. <i>Psihičko nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika</i>	10
3.1.2. <i>Fizičko nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika</i>	14
3.1.3. <i>Seksualno nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika</i>	18
3.2. Percepcija o rizičnim mjestima za doživljavanje nasilja	20
3.3. Razumijevanje rodno zasnovanog nasilja.....	23
3.4. Učešće žena u javnom životu	28
3.5. Stavovi o rodnim ulogama.....	32
3.6. Stavovi o rodno zasnovanoj diskriminaciji	36
3.7. Prijedlozi za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti	39
3.8. Nasilje nad djecom i kršenje prava djeteta.....	40
3.8.1. <i>Nasilje prema djeci</i>	42
3.8.2. <i>Rad djece</i>	45
3.8.3. <i>Identifikacija, prijava i podrška djeci koja su preživjela nasilje</i>	48
4. Prilozi	51
Prilog 1. Metodološki pristup (Dizajn)	51
Prilog 2. Dodatni nalazi	51

1. Šta predstavlja ovaj dokument i kako ga koristiti?

Ovaj dokument predstavlja **tehnički izvještaj o rezultatima studije** koja je provedena sa ciljem ispitivanja **percepcije, stavova i praksi u vezi sa nasiljem nad djecom i rodno zasnovanim nasiljem**. S obzirom na ciljeve projekta "UJEDINJENI U VJERI ZA ZAUSTAVLJANJE NASILJA NAD DJECOM I RODNO ZASNOVANOG NASILJA.", u okviru kojeg je provedena ova studija, ovaj izvještaj je posebno fokusiran na poređenje **razlika između rezultata dobijenih od muškaraca i žena** u uzorku, i to posebno u svakoj od **starosnih kategorija (12-17 godina, 18-25 godina i 25 i više godina)**.

Rezultati koji su prikazani i interpretirani u ovom dokumentu prvenstveno mogu služiti za vrlo dobro **razumijevanje fenomena i društvenog problema** nasilja na djecom i rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, odnosno za **kreiranje budućih akcija** koje mogu donijeti pozitivne društvene promjene u lokalnim zajednicama.

2. Metodološki okvir i uzorak

2.1. Metode istraživanja

U cilju dobijanja što vjerodostojnijih podataka, metodološki pristup u prikupljanju podataka u ovom istraživanju uključio je kombinaciju kvantitativnih i kvalitativnih metoda:

1. **Metod ispitivanja, primjenom *online* upitnika** (1636 ispitanika);
2. **Fokus grupno ispitivanje** sa predstavnicima vjerskih službenika (1) i sa ženama (1);
3. **Intervjui** sa ženama (3 intervjuja).

Cjelokupni dizajn istraživanja je priložen kao poseban dokument.

Kao metode obrade podataka korišten je **metod inferencijalne i metod deskriptivne statistike**, kao i **tematska analiza** prilikom obrade kvalitativnih podataka.

2.2. Ograničenja istraživanja

Osim generalnih ograničenja koja sa sobom nose iznad pomenute metode prikupljanja podataka, posebno je važno istaći specifična ograničenja ove studije.

Jedan od najvažnijih nedostataka su ograničenja strukture samog upitnika. Naime, kod određenog broja pitanja utvrđena su preklapanja u ponuđenim odgovorima što je dovelo do smanjenja mogućnosti analiza, a nakon čišćenja podataka. Takođe, iako se nivo obrazovanja pokazao kao vrlo relevantno pitanje u smislu interpretacija rezultata, on nije mogao biti utvrđen za više od dvije trećine ispitanika. Nadalje, mogućnost poređenja stavova ispitanika iz ruralnih i urbanih sredina maksimalno je ograničena jer upitnikom nisu predviđena pitanja kojima bi se omogućilo jasno razdvajanje ispitanika, kao i u slučaju poređenja stavova ispitanika u odnosu na to koliko svoju porodicu smatraju „tradicionalnom.“ Naime, rezultati su pokazali da negativne prakse iz tradicije imaju značajnu ulogu u obimu i vrsti nasilja nad djecom i ženama u Bosni i Hercegovini.

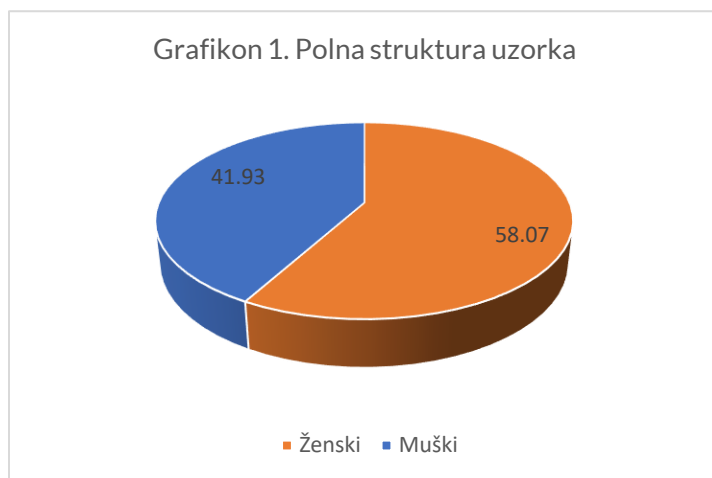
Prilikom tumačenja rezultata studije, od izuzetne je važnosti uzeti u obzir da se radi o **percepciji ispitanika**, a ne o njihovim iskustvima. Međutim, izuzetno je važno što je prikupljanje podataka u okviru ove studije provedeno prije događaja teških oblika rodno zasnovanog nasilja koji su se dogodili u Bosni i Hercegovini (slučaj teškog ubistva žene, koji je prenošen uživo na društvenim

mrežama), a koji su izazvali veliku medijsku pažnju i pokrenuli niz društvenih akcija. Tako je izbjegnuta uticaj na percepciju građana, koja bi vjerovatno bila značajno drugačija nakon takvih dešavanja.

Kada je riječ o podacima prikupljenim kroz fokus grupna ispitivanja i intervjue, njihova namjena je da se osigura dodatna validacija kroz interpretaciju kvantitativnih rezultata. S obzirom da se radi o prigodnom uzorku sa izuzetno ograničenim brojem ispitanika, podaci prikupljeni kroz kvalitativne metode ne mogu se smatrati validnom bazom podataka, ako se posmatraju izdvojeno.

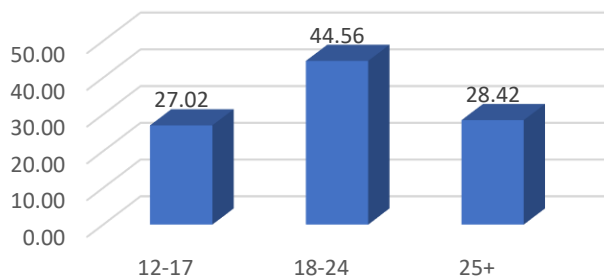
2.3. Opis uzorka

Ukupan broj ispitanika/ca u ovoj studiji bio je 1636, a oni/one žive iz čak 53 različite lokalne zajednice u Bosni i Hercegovini (BiH). Najveći broj ispitanika/ca dolazi iz Sarajeva (11.49%), Zenice (9.41%), Banje Luke (7.03%), Tuzle (7.33%), te Brčkog (6.05)% i Bijeljine (5.32%). Iz svake od ostalih više od 40 zajednica, procenat ispitanika u ukupnom uzorku je ispod 3.37% (Prikaz procenta ispitanika po zajednicama dostupan u prilogu 2). Na osnovu toga, može se reći da je uzorak obuhvatio velike urbane centre, ali i manja naselja, kao i to da donekle proporcionalno prati veličinu naselja.

Kao što se može vidjeti na grafikonu 1, u uzorak studije uključen je nešto veći broj **žena (58.07%)** nego **muškaraca (41.93%)**. Uzorak je, takođe, vrlo raznolik kada je u pitanju životna dob ispitanika. Ispitanici/ce su u prosjeku stari 23.40 godine (SD=9.98), a najveći broj njih ima 18 godina. Ipak, najznačajnije za potrebe ove studije je obratiti pažnju na tri starosne ili starosne kategorije, a koje će biti osnov za podjelu uzorka u nastavku ovog dokumenta.

Grafikon 2. Starosna struktura uzorka po kategorijama (%)

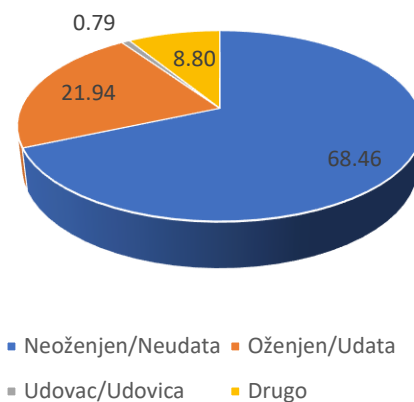

Grafikon 2 prikazuje da najveći broj ispitanika/ca u uzorku spada u kategoriju **mladih** (44.56%; $\bar{Z}$ =57.34%, M =42.66%), tj. Onih koji su navršili 18. godinu života, a nisu napunili 25 godina. Kategorija **djece** od 12 do 17 godina participira sa 27.02% ($\bar{Z}$ =57.92%, M =42.08%) u ovom uzorku, a to je približno jednako udjelu populacije sa **navršениh 25 i više godina života** (28.42%, $\bar{Z}$ =59.35%, M =40.65%).

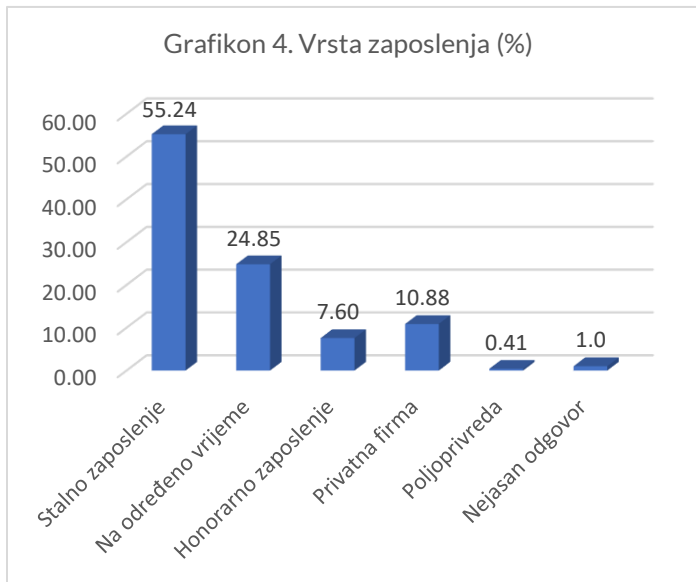
Imajući na umu da dvije trećine ispitanika iz uzorka spada u kategoriju djece ili mladih, sa svim je očekivan rezultat da **najveći broj ispitanika nije u bračnoj zajednici** (vidjeti grafikon 3). Naime, tek svaki peti ispitanik/ca je u trenutku ispitivanja bio/la u braku. Posmatramo li samo populaciju ispitanika od 25+ godina, 65.16% su osobe koje su udate ili oženjene, dok je samo 7.68% takvih među mladima (18-24).

Kada je u pitanju obrazovanje, na temelju podataka se može zaključiti da više od dvije trećine osoba (70.29%) u uzorku pohađa neki oblik formalnog obrazovanja, dok ostatak (29.71%) ističe da ne pohađa formalno obrazovanje u trenutku provođenja ove studije. Među onima koji se više ne školuju ($N=486$), izrazito i podjednako dominiraju oni sa završenim fakultetom/višom školom (46.71%) i završenom srednjom školom (44.44%), dok je samo mali procenat onih koji imaju samo osnovno obrazovanje (5.35%) i onih tehničko ili strukovno obrazovanje (2.76%). Ukupno 4 ispitanika/ce su naveli da nemaju ni osnovnu školu.

Grafikon 3. Bračni status ispitanika/ca (%)

Na pitanje da li su trenutno zaposleni, trećina ispitanika/ca (32.97%) su istakli da jesu dok ostalih dvije trećine nije zaposleno (67.02%). S obzirom da u BiH samo osobe starije od 15 godina mogu zasnovati bilo kakav radni odnos, iz ove analize isključena su djeca ispod ove starosne granice,

pa je analiza provedena na uzorku od N=1477 ispitanika/ca. Kao što je prikazano na grafikonu 4, nešto više od polovine zaposlenih ima stalno zaposlenje, a svaka četvrta osoba je zaposlena na određeno vrijeme. Skoro svaka deseta osoba ima privatnu firmu, a još manji procenat iskazuje da rede honorarno. Zanimljivo je primjetiti da je samo nekoliko osoba istaklo da svoje zaposlenje vidi kao bavljenje poljoprivredom, što može biti posljedica ograničenja primijenjenog upitnika.¹

¹ Stiče se utisak da kategorija "poljoprivreda ne pripada "vrsti zaposlenja". Takođe, ako osoba nije formalno zaposlena na prethodno pitanje je odgovorila „ne“, pa nije dobila mogućnost da iskaže stav po ovom pitanju.

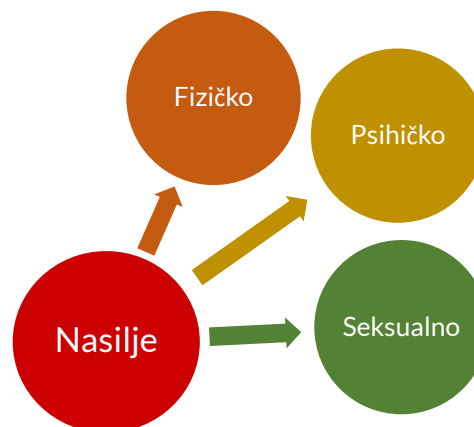

3. Rezultati i interpretacija

3.1. Percepcija o prisutnosti nasilja u zajednici (fizičko, psihičko i seksualno nasilje)

Ispitivanje percepcije o prisutnosti nasilja u odabranim zajednicama fokusirano je na tri forme nasilja (fizičko, psihičko i seksualno nasilje), iako pored tih oblika postoji i (socio-)ekonomsko nasilje.² Naravno, svako od ovih formi može se pojaviti u kombinaciji sa jednom ili više drugih.

Na osnovu provedenih analiza podataka, opšti je zaključak da **postoje značajne razlike u percepciji muškaraca i žena po ovom pitanju.** Takođe, **razlike postoje i u odnosu na tri starosne kategorije ispitanika** koje su u fokusu ovog istraživanja. Uzmu li se u obzir rezultati dobijeni kroz provedene FGD sa vjerskim službenicima i grupama žena, takav rezultat je i očekivan.

Vjerski službenici koji su participirali u FGD ističu da u svojim zajednicama često čuju ili prepoznaju nasilje nad djecom i rodno zasnovano nasilje (RZN) (Vidjeti Citat 1). Međutim, oni ističu

Citat 1: Vjerski službenik

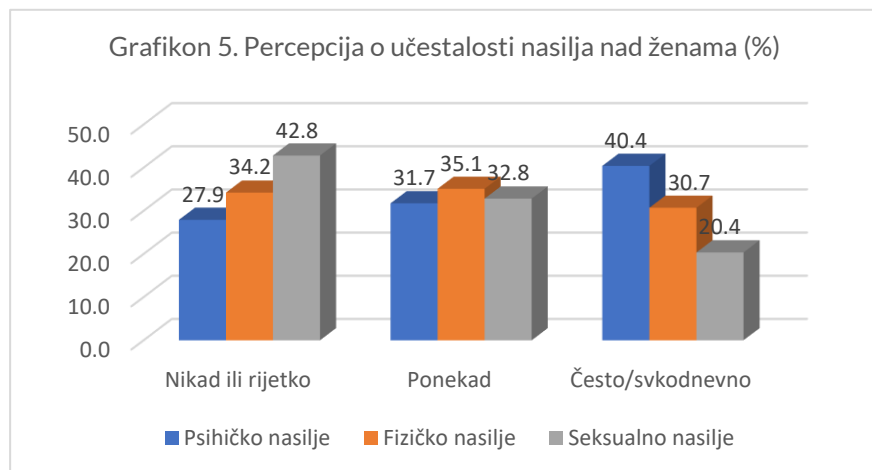
„Nebrojeno primjera nasilja za koje znam u svojoj zajednici, a ono je obično bazirano na nasilju unutar porodice, gdje najčešće muški članovi nepravedno pokušavaju dominirati nad ženama i njihovom djecom“.

pretpostavku da nasilja ima značajno više nego što se za njega zna, a prvenstveno nad ženama i djecom. Dva su osnovna razloga za to: (1) nedovoljna znanja o tome šta je nasilje i RZN, i (2) nespremnost da se priča o nasilju ili da se ono prijavi, a kao posljedica nepovjerenja u sistem i tradicionalno kreiranih stigmi. Oni smatraju da je fizičko nasilje najlakše prepoznati, ali da su svi drugi oblici nasilja vrlo prisutni, posebno ističući i ekonomsko nasilje (npr. podjela imovine, školovanje ženske djece).

² Vidjeti opise i definicije formi rodno zasnovanog nasilja na https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence/forms-of-violence?language_content_entity=en

Grafikon 5. prikazuje percepciju svih ispitanika iz uzorka istraživanja (n=1636) o nasilju nad ženama u njihovoj zajednici. Posmatrajući rezultate može se zaključiti da ispitanici vjeruju da se

najčešće dešava psihičko nasilje nad ženama, a zatim fizičko i seksualno.

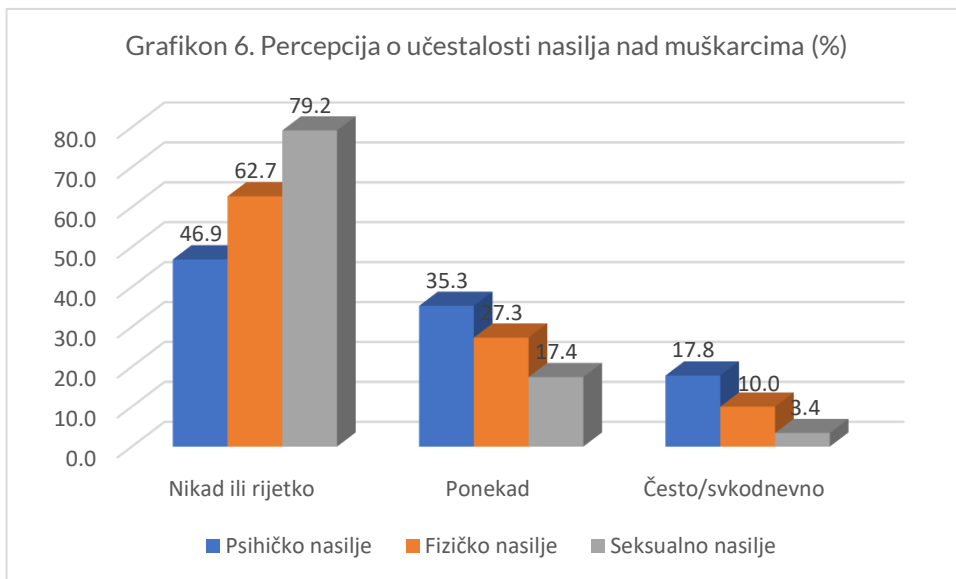

Četiri od deset ispitanika (40.4%) smatra da se **psihičko nasilje nad ženama** dešava često ili svakodnevno u njihovoj zajednici, dok približno svaka treća osoba iz uzorka (30.7%) smatra da je **fizičko nasilje**

nad ženama dešava često ili svakodnevno. Svaki peti ispitanik/ca (20.4%) iskazuje stav da se često ili svakodnevno nad ženama dešava **seksualno nasilje**. Dodatno, približno jedna trećina ispitanika/ca (između 31.7% i 35.1%) ističe da se svaki od ovih oblika nasilja dešava ponekad u njihovoj zajednici.

Kada je riječ o nasilju koje doživljavaju muškarci, baš kao i kod nasilja nad ženama, populacija ispitanika/ca vjeruje da oni često ili svakodnevno doživljavaju prvenstveno psihičko nasilje (17.8%), a zatim fizičko (10%), pa seksualno (3%).

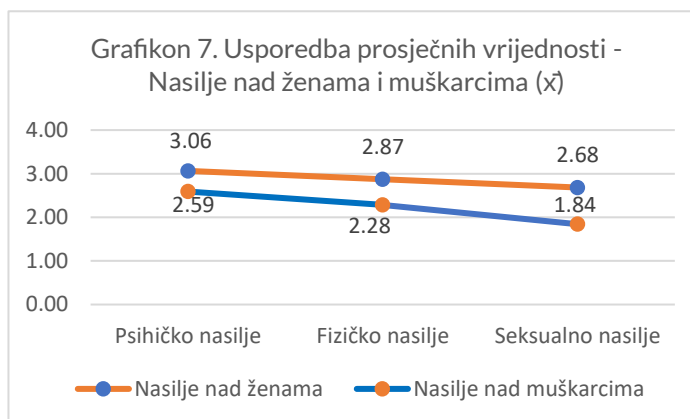
Međutim, već na prvi pogled, poređenje grafikona 6 (koji prikazuje percepciju o nasilju nad muškarcima) sa grafikonom 5 ukazuje da ispitanici/ce smatraju da su žene češće izložene svakom od navedenih oblika

nasilja nego muškarci. Takve zaključke posebno potvrđuje grafikon 7, na kojem su prikazane vrijednosti aritmetičke sredine skorova na ponuđenoj petostepenoj skali,³ kroz koju su ispitanici iskazali svoju percepciju o učestalosti nasilja u zajednici.

³ Vrijednosti na skali: 1=nikada; 2=rijetko; 3=ponekad; 4=često; 5=svakodnevno

Naime, moguće je vidjeti da aritmetička sredina na pomenutoj skali ima veću vrijednost za svaki od oblika nasilja (*SD za nasilje nad ženama 1.056, 1.053, 1.101; SD za nasilje nad muškarcima 0.968, 0.913, 0.849*), s tim da je razlika najveća između percepcije o doživljenom seksualnom nasilju.

Iako se nalazi dobijeni kroz kvalitativne metode prikupljanja podataka slažu sa kvantitativnim podacima, vrlo važan nalaz je i to da i žene i vjerski službenici iz foku grupa i intervjua i sami ističu da **nemaju dovoljno znanja o oblicima i formama rodno zasnovanog nasilja**.

U nastavku ovog dokumenta će biti prikazani rezultati prema svakoj od formi nasilja koja ja ispitivana kroz primijenjeni upitnik, ali sa fokusom na razlike u stavovima žena i muškaraca, kao i na razlike u stavovima osoba u različitoj starosnoj (12-17 godina; 18-24 godine, i 25+ godina).

3.1.1. Psihičko nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika

Prethodno prikazane analize pokazuju percepciju ispitanika da je psihičko nasilje nad ženama i muškarcima najučestalije u odabranim zajednicama. U odnosu na stav o rasprostranjenosti psihičkog nasilja nad ženama u zajednici, muški i ženki ispitanici svih starosnih kategorija se statistički značajno razlikuju prema odgovorima koje su davali (Vidjeti Tabelu 1). Izdvojeni rezultat, u odnosu na temu ove studije je da **žene u značajno većem procentu smatraju da se psihičko nasilje nad ženama u njihovim zajednicama dešava često, za razliku od muškaraca koji u manjem procentu imaju takvu percepciju**.

Tabela 1

Stav o rasprostranjenosti psihičkog nasilja nad ženama u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	14.8%	18.8%	27.7%	32.4%	6.3%	100.0%
Muški	25.3%	24.7%	25.3%	23.7%	1.1%	100.0%
Σ	19.2%	21.3%	26.7%	28.7%	4.1%	100.0%

$\chi^2=18.110; p<0.01$

18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	4.1%	10.0%	28.9%	48.3%	8.6%	100.0%
Muški	13.5%	26.0%	37.3%	21.2%	1.9%	100.0%
Σ	8.1%	16.9%	32.5%	36.8%	5.8%	100.0%

$\chi^2=99.956; p<0.01$

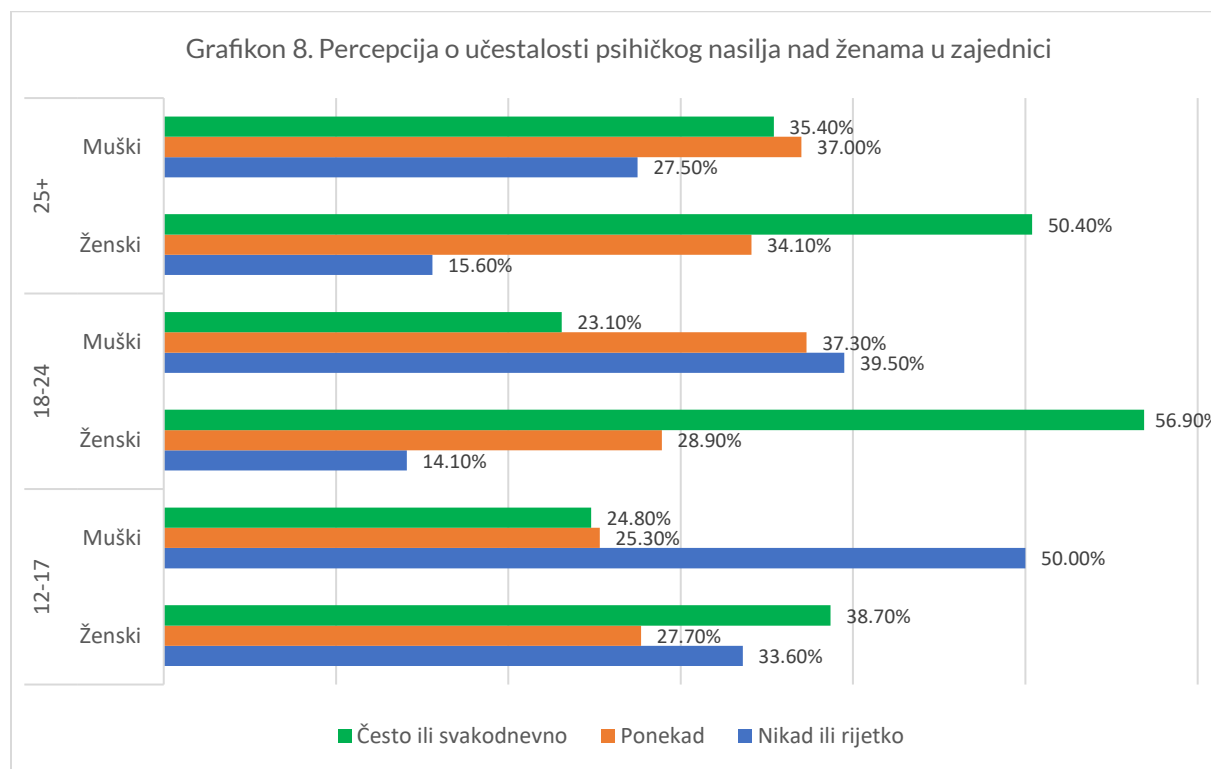
25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	6.2%	9.4%	34.1%	48.6%	1.8%	100.0%
Muški	4.2%	23.3%	37.0%	33.3%	2.1%	100.0%
Σ	5.4%	15.1%	35.3%	42.4%	1.9%	100.0%

$\chi^2=21.558; p<0.01$

Razlike između muškaraca i žena su najizraženije u starosnoj kategoriji mladih ispitanika (od 18. do 24. godine). Naime, skoro svaka druga ispitanica ove starosne kategorije (48.3%) smatra da se psihičko nasilje nad ženama dešava često, dok takvo mišljenje dijeli tek svaki peti muškarac (21.2%). Samo 4.1% ispitanica smatra da se psihičko nasilje nad ženama ne dešava nikada, dok čak 13.5% muškaraca ima isto mišljenje. Slični podaci su dobijeni i u kategoriji ispitanika od 12. do 17. godina. Svaka treća ispitanica smatra da se psihičko nasilje nad ženama dešava često, dok ovakav stav ima 23.7% muškaraca. 14.8% ispitanica i 25.3% ispitanika smatra da se psihičko nasilje nad ženama ne dešava nikada. Zanimljivi podaci su dobijeni u okviru razlika između muškaraca i žena koji pripadaju uzrasnoj kategoriji 25+ godina. Iako i u ovoj uzrasnoj kategoriji skoro svaka druga ispitanica smatra da se psihičko nasilje nad ženama dešava često, čak svaki treći ispitanik ima isti takav stav. U krajnjim kategorijama odgovora je više muških ispitanika (2.1%) koji smatraju da se psihičko nasilje nad ženama dešava svakodnevno u odnosu na ispitanice (1.8%). Sličan rezultat je dobijen je kada je u pitanju percepcija da se psihičko nasilje nad ženama ne dešava nikada, gdje takav stav ima 4.2% muškaraca, a 6.2% žena.

Sa ciljem sumarnog i vizualnog prikaza ovih rezultata kreiran je grafikon 8, na kojem je lako uočiti pomenute, ali i druge razlike između starosnih i polnih kategorija. Izdvojeni rezultat je uočena razlika između percepcije muškaraca u različitoj starosnoj dobi o psihičkom nasilju. Naime, dok oni u najmlađoj starosnoj kategoriji (12-17godina) smatraju uglavnom smatraju da se ovaj oblik nasilja događa nikad ili rijetko (50%), taj procenat se značajno smanjuje u grupi mladih (39.50%), a gotovo se prepolovi (27.50%) u grupi muških ispitanika iznad 25 godina starosti. Naime, može se zaključiti da sa **povećanje godina starosti muškaraca, koju vjerovatno prati i povećanje psihofizičke zrelosti osobe i povećanje edukacije, povećava se i njihova svijet o obimu psihičkog nasilja nad ženama.**

Gotovo jednak zaključak se može i za populaciju žena, s tim žene već u dobi mladih imaju jednako izraženu percepciju o prisutnosti psihičkog nasilja nad ženama kao i žene u dobi od 25+ godina.

Na osnovu dobijenih rezultata moguće je zaključiti da se percepcija o psihičkom nasilju nad ženama kod osoba muškog pola sa povećanjem broja godina života mijenja, tako što muškarci postaju svjesniji i možda senzibilniji za uočavanjem učestalosti takvog nasilja nad ženama.

Analizirajući razlike između ispitanika u odnosu na pol i percepciju o rasprostranjenosti psihičkog nasilja nad muškarcima (Tabela 2), statistički značajna razlika identifikovana je samo među ispitanicima starosne kategorije mladih (od 18. do 24. godine). Žene iz ove starosne kategorije u većem procentu smatraju da su muškarci izloženi psihičkom nasilju u njihovim zajednicama u odnosu na ispitanike muškog pola. 21.8% ispitanica smatra da su muškarci često izloženi psihičkom nasilju, dok isto mišljenje ima 15.1% muškaraca. Percepciju o tome da muškarci nikada nisu izloženi psihičkom nasilju ima 7.7% žena i 10.9% muškaraca. Iako se doima da su identifikovane razlike procentualno male, one su ipak statistički značajne.

Tabela 2

Stav o rasprostranjenosti psihičkog nasilja nad muškarcima u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	23.8%	32.4%	30.5%	11.7%	1.6%	100.0%
Muški	25.8%	32.3%	27.4%	12.9%	1.6%	100.0%
Σ	24.7%	32.4%	29.2%	12.2%	1.6%	100.0%

$\chi^2=.641; p>0.05$

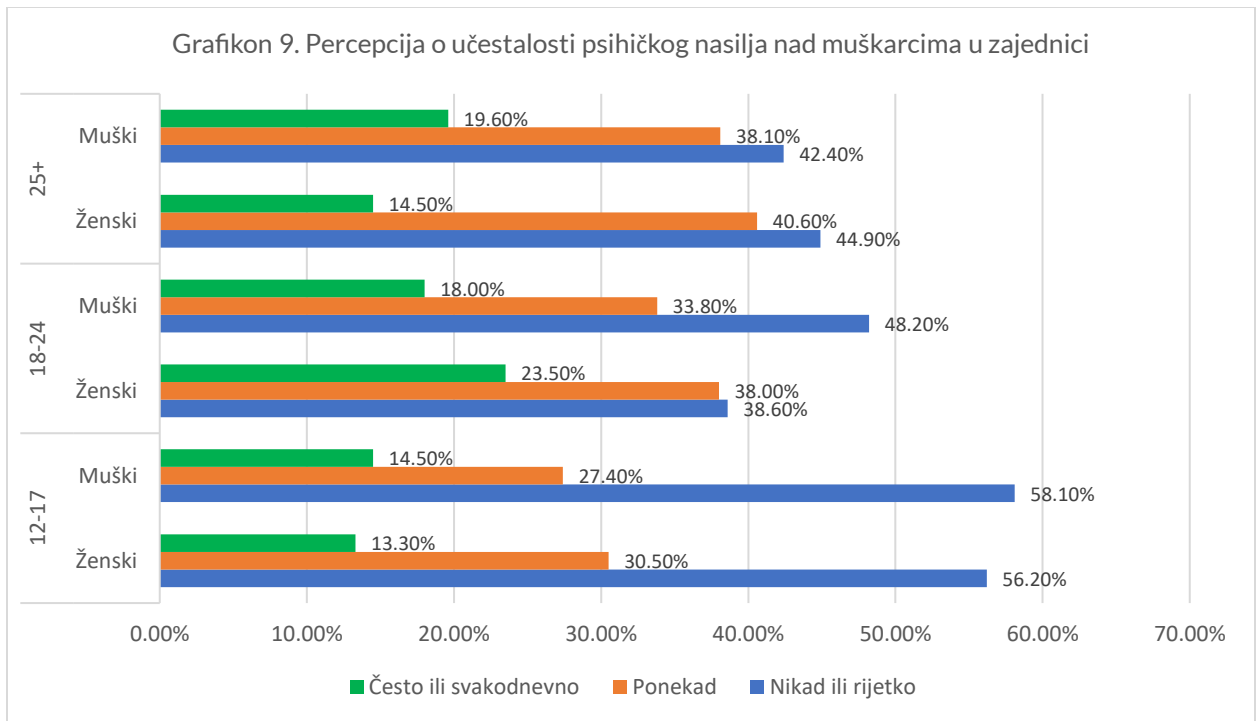
18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	7.7%	30.9%	38.0%	21.8%	1.7%	100.0%
Muški	10.9%	37.3%	33.8%	15.1%	2.9%	100.0%
Σ	9.1%	33.6%	36.2%	18.9%	2.2%	100.0%

$\chi^2=10.598; p<0.05$

25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	11.2%	33.7%	40.6%	14.1%	0.4%	100.0%
Muški	8.5%	33.9%	38.1%	18.0%	1.6%	100.0%
Σ	10.1%	33.8%	39.6%	15.7%	0.9%	100.0%

$\chi^2=4.406; p>0.05$

Grafikon 9, kojim se sumarno i vizualno prikazuju rezultati prikazuje da i u ovom slučaju životna dob ispitanika ima značajnu ulogu. Naime, **sa porastom starosne dobi raste percepcija o tome da muškarci često ili svakodnevno doživljavaju psihičko nasilje**. Naime, dok 14.5% dječaka (12-17) ima takvu percepciju, 18% mladih i 19.6% muških ispitanika u kategoriji od 25+ godina ima takav stav. Takođe, sa porastom broja godina jasno se može primjetiti i progresivan porast procenta muške populacije koji smatra da se psihičko nasilje nad njima događa „ponekad“. Sličan zaključak se može izvesti kada se u obzir uzme populacija žena, s tim da se može primjetiti da je u ovom uzorku najveći broj mladih žena (18-24 godine) koje smatraju da je psihičko nasilje nad muškarcima vrlo prisutno.

3.1.2. Fizičko nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika

Kada su u pitanju razlike o percepciji učestalosti fizičkog nasilja nad ženama, statistički značajne razlike postoje između percepcije muškaraca i žena u starosnim kategorijama mladih i osoba sa 25 i više godina, dok razlike ne postoje između onih koji pripadaju starosnoj kategoriji od 12. do 17. godina (Tabela 3). Na primjer, u okviru starosne kategorije mladih odraslih osoba (od 18. do 24. godine) svaki treći muškarac (30.2%) smatra da su žene rijetko izložene fizičkom nasilju, dok znatno manji procenat žena (14.6%) ima isto mišljenje. Sa druge strane, skoro polovina (45.9%) ispitanica smatra da su žene često i svakodnevno izložene fizičkom nasilju u zajednici, a takvu percepciju ima tek svaki šesti muškarac (17.3%). Sličan omjer razlika je identifikovan i u starosnoj kategoriji ispitanika 25+ godina.

Zaključak je da se sa povećanjem godina života intenziviraju i razlike između polova u percepciji rasprostranjenosti fizičkog nasilja nad ženama, tj. žene u većem procentu opažaju da je rasprostranjenost fizičkog nasilja nad ženama učestalije u odnosu na muškarce.

Tabela 3

Stav o rasprostranjenosti fizičkog nasilja nad ženama u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	18.8%	17.2%	33.2%	27.3%	3.5%	100.0%
Muški	24.7%	24.2%	29.6%	19.4%	2.2%	100.0%
Σ	21.3%	20.1%	31.7%	24.0%	2.9%	100.0%

$\chi^2=8.437; p>0.05$

18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	7.2%	14.6%	32.3%	39.2%	6.7%	100.0%
Muški	14.8%	30.2%	37.6%	15.4%	1.9%	100.0%
Σ	10.4%	21.3%	34.6%	29.1%	4.7%	100.0%

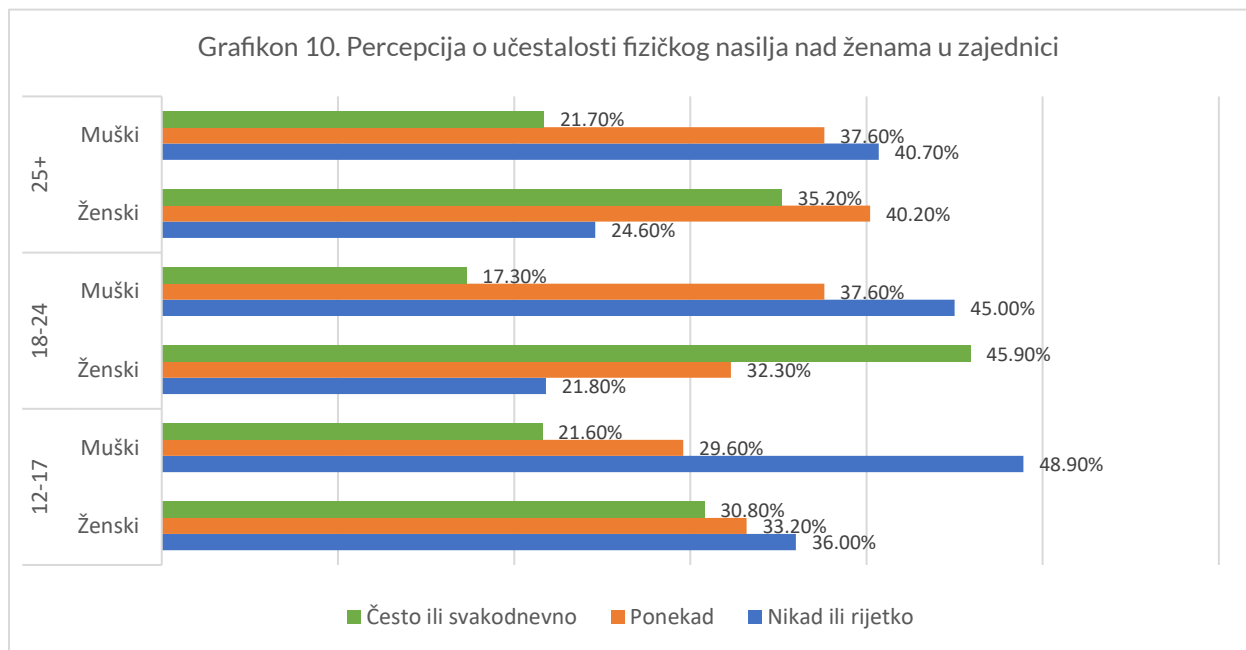
$\chi^2=75.304; p<0.01$

25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	8.3%	16.3%	40.2%	34.1%	1.1%	100.0%
Muški	7.4%	33.3%	37.6%	20.6%	1.1%	100.0%
Σ	8.0%	23.2%	39.1%	28.6%	1.1%	100.0%

$\chi^2=21.396; p<0.01$

Vizualni prikaz na grafikonu 10, kojim se ujedno sumiraju tabelom prikazani podaci, omogućava jasan prikaz da **muškarci sa povećanjem starosne granice smatraju da su žene više izložene fizičkom nasilju**. Ipak, iako su ti procenti statistički značajano različiti ($p<0.01$), procentualne razlike su manje nego u slučaju njihove percepcije psihičkog nasilja. Kada je u pitanju percepcija žena, može se primjetiti da njihova percepcija o visokoj prisutnosti psihičkog nasilja nad ženama značajno raste nakon punoljetstva. Naime, u uzorku žena u ovom istraživanju, one u starosnoj dobi od 18 do 24 godine, percipiraju da u njihovim zajednicama ima više nasilje, nego što to percipiraju osobe u druge dvije starosne kategorije.

Analizirajući dobijene rezultate vezano za razlike između ispitanika u odnosu na pol i stav o rasprostranjenosti fizičkog nasilja nad muškarcima, identifikovane su statistički značajne razlike (Tabela 4). **Muški ispitanici u većem procentu smatraju da je fizičko nasilje nad muškarcima u zajednici rasprostranjeno u odnosu na ispitanice.** U okviru starosne kategorije od 12. do 17. godina, svaki četvrti dječak (25.3%) smatra da muškarcima nikada nisu izloženi fizičkom nasilju, a takvo mišljenje ima nešto veći procenat ispitanica (28.5%). Da su muškarcima često i svakodnevno izloženi fizičkom nasilju smatra čak 17.8% ispitanika, a takvo mišljenje ima samo 7.8% ispitanica. Smjer razlika među ispitanicima u okviru starosne kategorije 25+ je sličan, samo što su razlike manjeg intenziteta. Bitno je naglasiti da nijedna ispitanica ne smatra da su muškarcima svakodnevno izloženi fizičkom nasilju. Razlike među ispitanicima muškog i ženskog pola u okviru starosne kategorije mladih odraslih nisu identifikovane.

Zaključak je da osobe mlađeg hronološkog uzrasta i muškog pola imaju izgrađenu percepciju o visokoj učestalosti fizičkog nasilja nad muškarcima u njihovim zajednicama.

Tabela 4
Stav o rasprostranjenosti fizičkog nasilja nad muškarcima u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	28.5%	36.3%	27.3%	7.4%	0.4%	100.0%

Muški	25.3%	36.6%	20.4%	15.1%	2.7%	100.0%
Σ	27.1%	36.4%	24.4%	10.6%	1.4%	100.0%

$\chi^2=12.617; p<0.05$

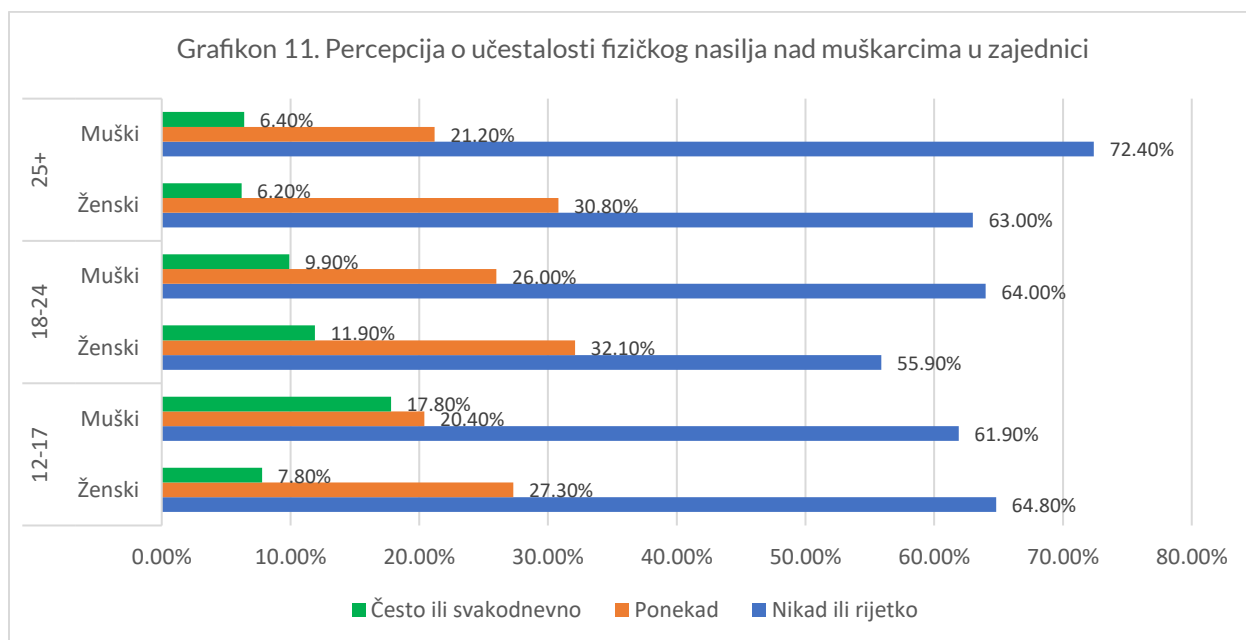
18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	12.4%	43.5%	32.1%	11.2%	0.7%	100.0%
Muški	18.0%	46.0%	26.0%	9.3%	0.6%	100.0%
Σ	14.8%	44.6%	29.5%	10.4%	0.7%	100.0%

$\chi^2=6.798; p>0.05$

25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	21.7%	41.3%	30.8%	6.2%	0.0%	100.0%
Muški	19.0%	53.4%	21.2%	4.8%	1.6%	100.0%
Σ	20.6%	46.2%	26.9%	5.6%	0.6%	100.0%

$\chi^2=12.612; p<0.05$

Opisani rezultati su vizualno prikazani na grafikonu 11, pa se jasno uočava da sa porastom godina opada procenat onih muškaraca koji smatraju da se fizičko nasilje nad muškarcima dešava svakodnevno ili često.

3.1.3. Seksualno nasilje nad ženama i muškarcima – razlike u odnosu na pol i dob ispitanika

Kada je u pitanju učestalost seksualnog nasilja nad ženama, identifikovane su razlike u percepciji muškaraca i žena, i to u svim starosnim kategoriji (Tabela 5). Iako statistički značajne, najmanje razlike među ispitanicima su identifikovane u uzrasnoj kategoriji od 12. do 17. godine. Muški ispitanici u najvećem procentu smatraju da su žene izložene seksualnom nasilju izložene ponekad (38.2%), dok ispitanice u velikom procentu smatraju da su žene izložene seksualnom nasilju često i svakodnevno (25.8%). Drugim riječima **žene u većem procentu od muškaraca smatraju da su žene u njihovim zajednicama često izložene seksualnom nasilju**. Svaka treća ispitanica iz starosne kategorije od 18. do 24. godine smatra da su žene u njihovim zajednicama često i svakodnevno izložene seksualnom nasilju (37.6%), dok takvo mišljenje dijeli 19.3% muškaraca. Samo 9.8% ispitanica iz ove starosne kategorije smatra da žene iz njihovih zajednica nikada nisu bile izložene seksualnom nasilju, dok isto mišljenje ima čak 18.3% muškaraca. Identifikovane pole razlike su istog smjera i u okviru starosne kategorije 25+, samo što su manjeg intenziteta.

Zaključak je da žene u većem procentu muškarca u cjelini smatraju da su žene često izložene seksualnom nasilju u njihovim zajednicama. Grafički prikaz rezultata je dostupan na grafikonu 12.

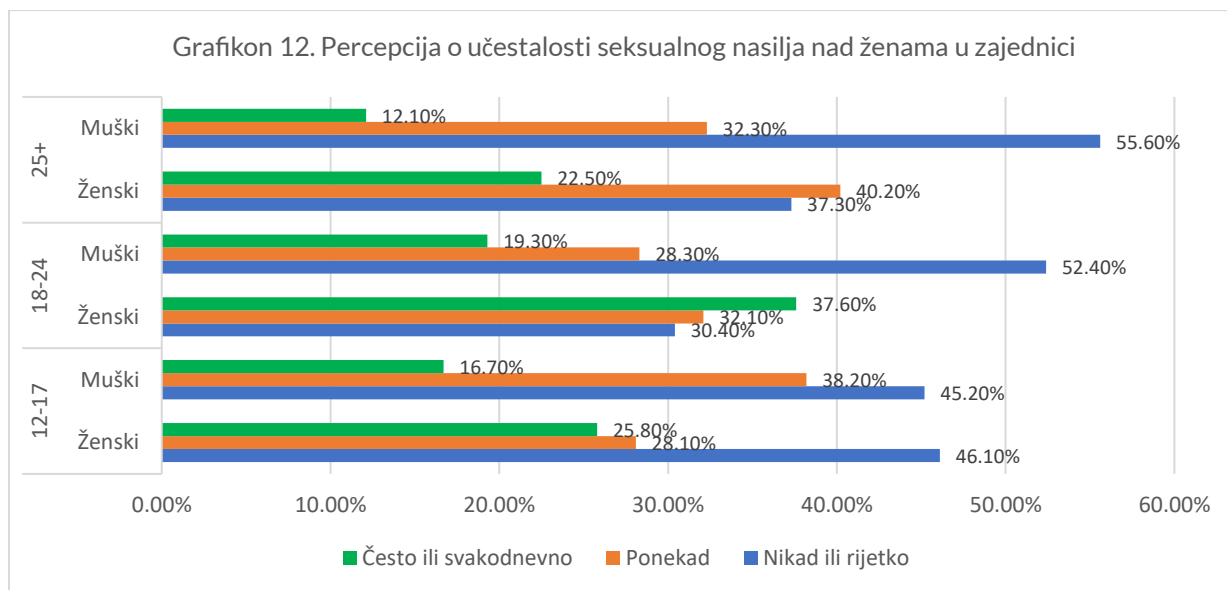
Tabela 5

Stav o rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad ženama u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	27.3%	18.8%	28.1%	21.9%	3.9%	100.0%
Muški	26.9%	18.3%	38.2%	14.5%	2.2%	100.0%
Σ	27.1%	18.6%	32.4%	18.8%	3.2%	100.0%
$\chi^2=7.538; p>0.05$						
18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	9.8%	20.6%	32.1%	29.2%	8.4%	100.0%
Muški	18.3%	34.1%	28.3%	17.4%	1.9%	100.0%
Σ	13.4%	26.3%	30.5%	24.1%	5.6%	100.0%
$\chi^2=46.305; p<0.01$						
25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ

Ženski	11.6%	25.7%	40.2%	20.3%	2.2%	100.0%
Muški	17.5%	38.1%	32.3%	9.5%	2.6%	100.0%
Σ	14.0%	30.8%	37.0%	15.9%	2.4%	100.0%

$\chi^2=18.533$; $p<0.01$

Na osnovu dobijenih rezultata koji se odnose na analizu polnih razlika među ispitanicima u odnosu na percepciju o izloženosti muškaraca seksualnom nasilju, statistički značajne razlike su identifikovane u okviru dvije starosne kategorije i to kategorija od 12. do 17. godina i kategorija od 18. do 24. godine (Tabela 6). U okviru starosne kategorije 25+ ne postoje statistički značajne razlike između muškaraca i žena u odnosu na percepciju o izloženosti muškaraca seksualnom nasilju. Čak 7% ispitanika iz kategorije od 12. do 17. godine smatra da su muškarci iz njihovih zajednica često i svakodnevno izloženi seksualnom nasilju, dok takvo mišljenje ima svega 0.4% ispitanica. Podaci u okviru starosne kategorije od 18. do 24. godine idu u suprotnom smjeru. Naime, ispitanice u većem procentu od ispitanika smatraju da su muškarci izloženi seksualnom nasilju i manje ih je od ispitanika u kategoriji onih koji smatraju da muškarci nikada nisu izloženi seksualnom nasilju.

Tabela 6
Stav o rasprostranjenosti seksualnog nasilja nad muškarcima u zajednici

12-17 godina	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	51.2%	32.0%	16.4%	0.4%	0.0%	100.0%
Muški	46.8%	32.8%	13.4%	4.8%	2.2%	100.0%

Σ	49.3%	32.4%	15.2%	2.3%	0.9%	100.0%
---	-------	-------	-------	------	------	--------

$\chi^2=15.993$; $p<0.01$

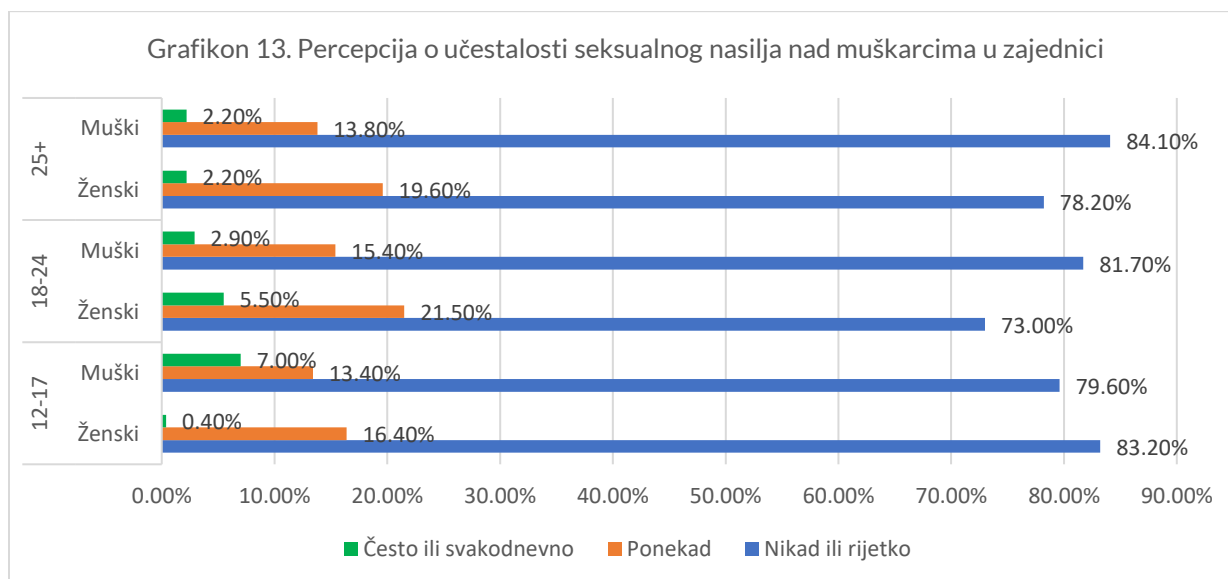
18-24 godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	30.4%	42.6%	21.5%	5.3%	0.2%	100.0%
Muški	40.2%	41.5%	15.4%	2.6%	0.3%	100.0%
Σ	34.6%	42.1%	18.9%	4.1%	0.3%	100.0%

$\chi^2=11.700$; $p<0.05$

25+ godine	Nikada	Rijetko	Ponekad	Često	Svakodnevno	Σ
Ženski	39.1%	39.1%	19.6%	1.8%	0.4%	100.0%
Muški	45.5%	38.6%	13.8%	1.1%	1.1%	100.0%
Σ	41.7%	38.9%	17.2%	1.5%	0.6%	100.0%

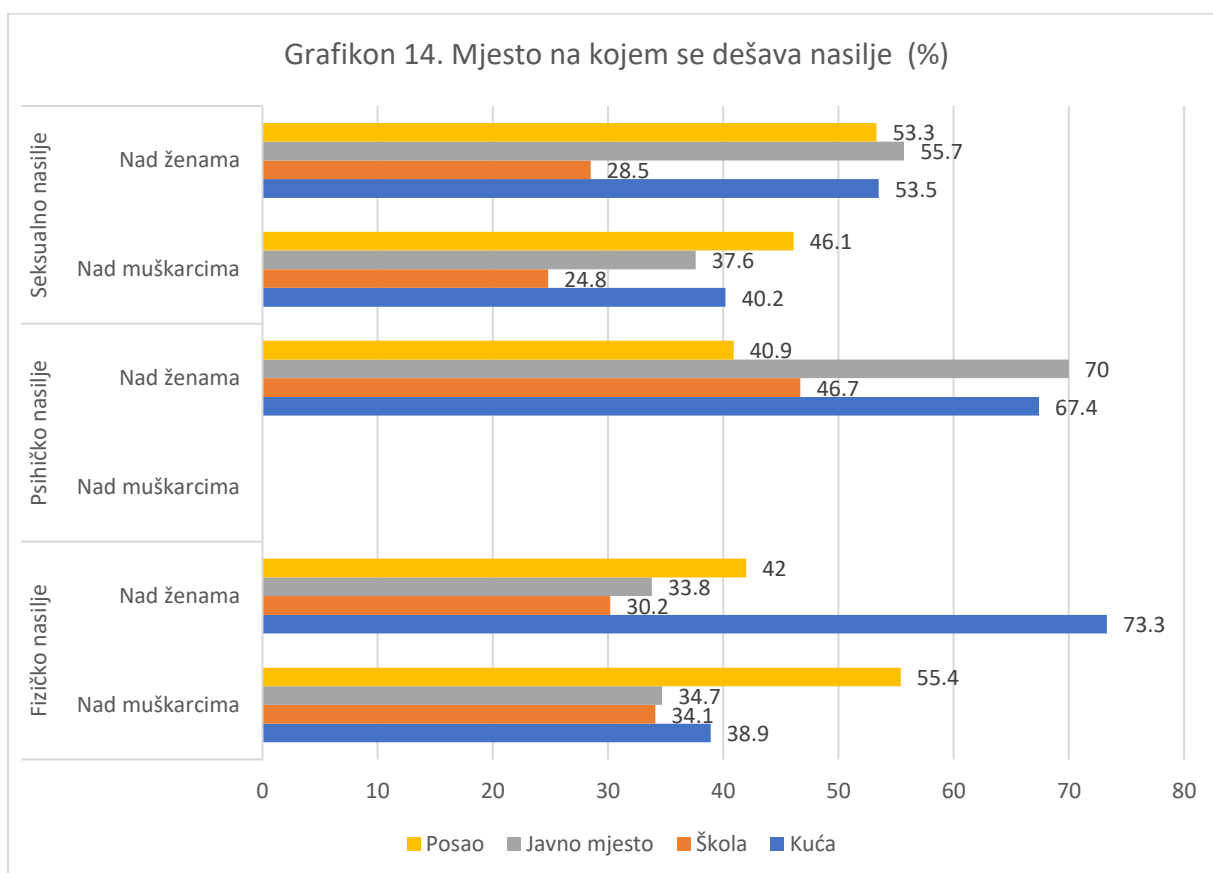
$\chi^2=4.564$; $p>0.05$

Na grafikonu 13 se jasno i vizualno uočava razlika između percepcije muškaraca i žena kada je u pitanju seksualno nasilje nad muškarcima, ali i razlike između percepcije ispitanika u odnosu na starosnu dob.

3.2. Percepcija o rizičnim mjestima za doživljavanje nasilja

Nasilje se može desiti na različitim mjestima, a u cilju usmjeravanja programa prevencije i prepoznavanja nasilja, vrlo je bitno saznati gdje se ono najčešće dešava. Grafikon 14 prikazuje različitu percepciju ispitanika gdje se dešavaju različiti oblici nasilja, s tim da postoje razlike u odnosu na to da li je potencijalna žrtva muškarac ili žena. Ipak, kao generalni zaključak se može izvesti da ispitanici najčešće smatraju da **muškarci na poslu doživljavaju fizičko i seksualno nasilje,⁴ dok je za žene najopasnije mjesto kuća kada je u pitanju fizičko nasilje, a javno mjesto i posao se priključuju u slučaju percepcije o seksualnom i psihičkom nasilju.** Najmanji broj ispitanika je označio školu kao potencijalno mjesto da se doživi nasilje.

Žene iz fokus grupe dodatno objašnjavaju svoju perspektivu nasilja nad ženama i smatraju da se ono u onim najtežim oblicima obično dešava u kući, dok je u svojim lakšim oblicima izuzetno prisutno u javnom prostoru (dobacivanje, nepoželjni dodiri u mimoilaženju, psovke i slično). Takođe, one ističu da ne treba samo fokus staviti na nasilje nad ženama, jer je porast nasilja sveprisutan, a posebno u smislu vrnjačkog nasilja.

⁴ Upitnikom nisu bila obuhvaćena pitanja o mjestu na kojem muškarci mogu doživjeti psihičko nasilje.

Analizirane su razlike između odgovora ispitanika različitog pola i starosnih kategorija koji su popunili upitnik, a u odnosu na njihov stav o tome na kojim mjestima su muškarci i žene izloženi različitim vrstama nasilja (Tabela 7). Na osnovu dobijenih rezultata može se izvesti nekoliko zaključaka.

Prvi se odnosi na to da žene u većem procentu od muškaraca smatraju da su različita mjesta rizična za ispoljavanje različitih vrsta nasilja. Jedino mjesto rizika gdje je smjer statistički značajnih razlika obrnut jeste škola i to samo kada je u pitanju procjena rizika od nasilja nad muškarcima (označeno žutom bojom u Tabeli 7). Drugim riječima, muškarci u većem procentu od žena percipiraju školu kao mjesto rizika za ispoljavanje fizičkog i seksualnog nasilja nad muškarcima.

Drugi zaključak se odnosi na to da žene u većem procentu od muškaraca kao najčešće mjesto rizika za ispoljavanje svih oblika nasilja u okviru svih starosnih kategorija ističu posao. Zanimljivo je da žene češće od muškaraca iskazuju percepciju da je posao mjesto koje je rizično za muškarce u smislu doživljavanja nasilja.

Treći zaključak je da su razlike između ispitanika u odnosu na pol i procjenu rizika za ispoljavanje nasilja u okviru svih starosnih kategorija najčešće za psihičko nasilje nad ženama. Naime, žene u većem procentu od muškaraca smatraju da su kuća, škola, javno mjesto i posao rizična mjesta za ispoljavanje psihičkog nasilja nad ženama (vidjeti tabelu 7).

Tabela 7

Procjena rizika od nasilja na različitim mjestima (% odgovora DA)

Rizik za fizičko nasilje nad ženama								
Mjesto	Kuća		Škola		Javno mjesto		Posao	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
12.-17. godina	67.2%	54.8%	35.2%	38.2%	28.9%	25.8%	50.0%	36.6%
18.-24. godine	78.5%	70.1%	33.7%	29.9%	38.3%	34.1%	78.5%	70.1%
25.+ godine	85.1%	76.7%	22.5%	19.6%	85.1%	76.7%	37.3%	30.2%
Rizik za fizičko nasilje nad muškarcima								
Mjesto	Kuća		Škola		Javno mjesto		Posao	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
12.-17. godina	31.6%	36.6%	38.7%	48.9%	31.6%	31.2%	57.0%	43.0%
18.-24. godine	44.3%	36.0%	35.4%	38.9%	35.5%	33.1%	58.6%	55.9%
25.+ godine	44.2%	36.5%	21.4%	21.2%	36.6%	39.7%	58.3%	52.9%
Rizik za psihičko nasilje nad ženama								
Mjesto	Kuća		Škola		Javno mjesto		Posao	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
12.-17. godina	64.1%	46.2%	59.9%	48.4%	59.8%	56.5%	41.0%	32.8%

18.-24. godine	75.6%	61.1%	56.0%	41.8%	77.0%	68.2%	50.7%	37.3%
25.+ godine	80.4%	66.1%	43.5%	27.5%	79.7%	70.4%	42.4%	30.7%
Rizik za seksualno nasilje nad ženama								
Mjesto	Kuća		Škola		Javno mjesto		Posao	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
12.-17. godina	44.1%	48.9%	29.7%	31.2%	48.0%	44.6%	69.1%	43.5%
18.-24. godine	54.3%	50.8%	32.3%	29.9%	57.9%	57.6%	62.7%	49.8%
25.+ godine	67.8%	52.9%	24.3%	19.6%	61.2%	61.4%	48.2%	33.9%
Rizik za seksualno nasilje nad muškarcima								
Mjesto	Kuća		Škola		Javno mjesto		Posao	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
12.-17. godina	37.5%	41.9%	24.2%	33.9%	35.5%	34.9%	52.7%	38.7%
18.-24. godine	39.2%	42.8%	25.1%	25.7%	37.3%	36.0%	54.3%	46.3%
25.+ godine	41.7%	38.1%	19.6%	22.2%	38.8%	44.4%	43.8%	29.1%
*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena								

3.3. Razumijevanje rodno zasnovanog nasilja

Skoro polovina muškaraca iz uzorka (45.2%) i više od jedne trećine žena (38.0%) nikada nisu čuli za termin rodno zasnovano nasilje“. Ipak, evidentno je da se procenat ispitanika oba pola koji su čuli za termin povećava sa godinama života (Tabela 8). Naime, svaki drugi ispitanik u uzrasnoj kategoriji od 12. do 17. godina nije nikada čuo za termin “rodno zasnovano nasilje”, dok je oko 70% ispitanika starosne kategorije 25+ navelo da su za termin čuli. Ovo je još jedan od nalaza koji upućuje na zaključak da bi djecu (osobe ispod 18. godina), trebalo edukovati o tome šta je rodno zasnovano nasilje, što je ujedno i prvi korak u prevenciji nasilja uopšte.

Takođe, važno je primjetiti i uzeti u obzir i da su ispitanice u značajno većem procentu od ispitanika u uzrasnim kategorijama od 18. do 24. godine i 25.+ čule za termin „rodno zasnovano nasilje“ (Tabela 8). To upućuje na pretpostavku da žene zbog percepcije da su izloženi nasilju, ili čak zbog iskustva doživljavanja nasilja, češće se upoznaju sa ovim terminom.

Tabela 8

Informisanost o terminu „rodno zasnovano nasilje“

Odgovor	Da (%)		Ne (%)	
	Ž	M	Ž	M
Pol				
12.-17. godina	47.3	48.9	52.7	51.1
18.-24. godine	64.8	50.2	35.2	49.8
25.+ godine	71.4	68.3	28.6	31.7
Ukupno	62.0	54.8	38.0	45.2

Da bi testirali razumijevanje ispitanika o nasilju nad ženama, ispitanicima je postavljeno da odaberu šta smatraju nasiljem od navedenih pet kategorija: Fizičko nasilje, Psihičko nasilje, Seksualno nasilje, Verbalno nasilje (uključujući govor mržnje) i Socio-ekonomsko nasilje. Približno dva od tri muškarca (58.0%) i više nekog svaka treća žena (39.0%), ne smatraju da je jedan ili više od navedenih oblika nasilja u stvari nasilje nad ženama. To dodatno svjedoči o činjenici da opšte razumijevanje pojavnih oblika nasilja vrlo malo.

Tabela 9
Prepoznavanje rodno zasnovanog nasilja (nasilje nad ženama)

Odgovor	Zna svih 5 kategorija (%)		Ne zna jednu ili više (%)	
	Ž	M	Ž	M
Pol				
12.-17. godina	50.4	31.2	49.6	68.8
18.-24. godine	64.6	41.5	35.4	58.5
25.+ godine	63.8	53.4	36.2	46.6
Ukupno	60.5	42.0	39.0	58.0

Dobijeni rezultati o prepoznavanju različitih vrsta rodno zasnovanog nasilja (Tabela 9) su u skladu sa rezultatima o poznavanju termina „rodno zasnovano nasilje“. I u ovom slučaju se sa **godinama života povećava percipirani obim različitih vrsta rodno zasnovanog nasilja**. Bitno je naglasiti da postoje statistički značajne razlike između ispitanika muškog i ženskog pola. Naime, žene svih starosnih kategorija su brojnije od muškaraca kada je u pitanju prepoznavanje svih navedenih oblika rodno zasnovanog nasilja. Razlike su posebno izražene u okviru kategorije od 12. do 17. godina i na cijelom uzorku ispitanika/ca. Svaka druga ispitanica iz navedene starosne kategorije prepoznaje sve ispitivane vrste nasilja, dok čak 68% ispitanika ne zna jednu ili više vrsta. Slična situacija je i kada su u pitanju razlike među ispitanicima na cijelom uzorku.

Ovakvi rezultati upućuju na zaključak je da je edukacija o vrstama rodno zasnovanog nasilja najpotrebnija za osobe muškog pola, sa posebnim naglaskom na mlade uzrasta od 12. do 17. godina.

Analizirajući dobijene rezultate o razlikama između muškaraca i žena u odnosu na stavove prema opravdanosti rodno zasnovanog nasilja, zaključak je da razlike postoje i to u smjeru veće osvještenosti ispitanica o rodno zasnovanom nasilju. Generalni zaključak je da **muškarci u većem procentu od žena opravdavaju maloljetničke brakove, fizičko nasilje nad ženama u određenim okolnostima, te da imaju predrasude o određenim aspektima koji se odnose na ulogu muškarca i žena.** Razlike među ispitanicima muškog i ženskog pola su najizraženije kada je u pitanju sklapanje brakova prije navršenih 18. godina i kada su u pitanju neki stereotipi vezani za mušku i žensku ulogu. Bitno je naglasiti da razlike između ispitanika nisu identifikovane kada je u pitanju opravdavanje ispoljavanja fizičkog nasilja nad ženama u braku (osim kada je u pitanju fizičko nasilje u slučaju kada žena ne brine o djeci), te da preko 90% svih ispitanika ne odobrava takvo ponašanje. Detaljan prikaz svih dobijenih rezultata je u Tabeli 10, a samo neki od najznačajnijih su detaljno analizirani i interpretirani.

Tabela 10

Polne razlike u stavovima prema opravdanosti rodno zasnovanog nasilja

Pitanje/Odgovor		Slažem se		Ne slažem se		Odbijam da odgovorim	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M
Godine/Pol		Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. Udaja djevojčice mlađe od 18 godina prihvatljiv je način zaštite porodične časti.	12-17	4.3	6.5	84.4	86.6	11.3	7.0
	18-24	5.0	10.6	87.3	78.1	7.7	11.3
	25+	2.2	6.9	94.6	86.2	3.3	6.9
	Σ	4.0	8.5	88.6	82.7	7.4	8.9
2. Udaja djevojke mlađe od 18 godina je prihvatljiv način zaštite djevojke.	12-17	5.9	9.1	82.0	83.9	12.1	7.0
	18-24	4.5	10.9	87.8	77.8	7.7	11.3
	25+	3.6	9.0	92.8	80.4	3.6	10.6
	Σ	4.6	9.9	87.7	80.2	7.7	9.9
3. Brak djevojke mlađe od 18 godina prihvatljiv je kako bi se riješili finansijski porodični problemi.	12-17	5.5	9.1	84.4	82.3	10.2	8.6
	18-24	4.1	8.0	89.2	81.7	6.7	10.3
	25+	2.2	2.6	95.3	92.1	2.5	5.3
	Σ	3.9	6.9	89.7	84.7	6.4	8.5
4. Nasilje nad ženama/djevojčicama prihvatljivo je pod određenim okolnostima.	12-17	1.6	4.3	89.5	84.9	9.0	10.8
	18-24	2.2	3.5	92.6	88.1	5.3	8.4
	25+	2.9	4.2	94.2	93.1	2.9	2.6
	Σ	2.2	3.9	92.2	88.6	5.6	7.4
5. Ako je žena/djevojčica pretrpjela fizičko nasilje, to je porodična stvar i nitko izvan porodice se ne bi trebao miješati.	12-17	6.3	9.1	85.5	81.2	8.2	9.7
	18-24	3.6	8.7	90.7	84.2	5.7	7.1
	25+	2.9	4.2	95.3	92.6	2.8	3.2

	Σ	4.1	7.6	90.6	85.7	5.3	6.7
6. Muž ima pravo udariti ili istući svoju ženu ako ona izađe van, a da mu to ne kaže.	12-17	0.8	3.2	90.2	88.7	9.0	8.1
	18-24	1.2	2.3	93.8	91.0	5.0	6.8
	25+	1.4	0.5	97.1	96.3	1.4	3.2
	Σ	1.2	2.0	93.8	91.8	5.1	6.1
7. Muž ima pravo udarati ili tući svoju ženu ako se ona svađa s njim.	12-17	1.2	3.2	91.4	90.3	7.3	6.5
	18-24	1.4	2.9	93.3	91.0	5.3	6.1
	25+	1.1	1.6	98.2	96.3	0.7	2.1
	Σ	1.3	2.6	94.2	92.3	4.5	5.1
8. Muž ima pravo udarati ili tući svoju ženu ako joj zagori jelo.	12-17	1.6	3.8	90.6	89.2	7.8	7.0
	18-24	1.0	1.6	94.3	90.7	4.8	7.7
	25+	0.7	0.5	97.8	96.8	1.4	2.6
	Σ	1.1	1.9	94.3	92.0	4.6	6.1
9. Muž ima pravo udarati ili tući svoju ženu ako ona zanemaruje djecu.	12-17	1.6	5.9	89.5	84.9	9.0	9.1
	18-24	1.4	5.8	91.4	86.8	7.2	7.4
	25+	2.9	5.8	95.3	89.9	1.8	4.2
	Σ	1.9	5.8	92.0	87.2	6.1	7.0
10. Ako je žena/djevojka izložena nasilju potražiće pomoć od osobe od povjerenja.	12-17	70.3	59.7	23.0	29.6	6.6	10.8
	18-24	76.8	71.4	15.8	21.9	7.4	6.8
	25+	79.3	72.5	16.7	22.8	4.0	4.8
	Σ	75.8	68.5	18.0	24.2	6.2	7.3
11. Ako je žena/djevojčica izložena nasilju, potražiti će pomoć od specijaliziranog pružaoca usluga.	12-17	66.0	58.6	25.4	27.4	8.6	14.0
	18-24	71.8	67.2	21.1	21.5	7.2	11.3
	25+	76.4	71.4	20.3	24.3	3.3	4.2
	Σ	71.6	66.0	22.0	23.9	6.4	10.1
12. U prosjeku djevojčice/žene nisu pametne kao dječaci/muškarci.	12-17	2.0	12.9	88.7	73.1	9.4	14.0
	18-24	1.7	11.6	90.4	74.0	7.9	14.5
	25+	2.2	9.0	94.2	86.8	3.6	4.2
	Σ	1.9	11.2	91.1	77.3	7.1	11.5
13. Dječaci/muškarci su bolji vođe od djevojčica/žena.	12-17	4.7	23.7	87.5	26.9	7.8	13.4
	18-24	7.3	31.8	85-6	52.1	6.9	16.1
	25+	7.2	22.8	89.5	67.2	3.3	10.1
	Σ	6.6	27.1	87.3	59.2	6.1	13.7
14. U porodici treba više poticati sinove nego kćerke da idu na fakultet.	12-17	3.9	5.4	88.3	86.0	7.8	8.6
	18-24	2.2	5.8	91.9	85.5	6.0	8.7
	25+	2.5	4.8	96.0	92.1	1.4	3.2
	Σ	2.7	5.4	92.1	87.5	5.2	7.1
15. Ponekad djevojke/žene izazivaju seksualnu agresiju mladića/muškaraca zbog načina na koji su odjevene.	12-17	14.8	26.3	70.3	60.2	14.8	13.4
	18-24	17.2	37.9	71.7	48.9	11.7	13.2
	25+	30.4	46.0	63.0	46.6	6.5	7.4
	Σ	20.4	37.0	68.5	51.3	11.1	11.7
16. Dječaci moraju biti snažni, ne smiju plakati i trebaju biti "čvrsti".	12-17	11.7	29.6	82.0	60.8	6.3	9.7
	18-24	4.8	31.2	87.1	58.5	8.1	10.3
	25+	8.7	16.9	88.0	77.8	3.3	5.3

	Σ	7.8	26.8	86.0	64.4	6.2	8.7
17. U redu je da maloljetni dječaci rade kako bi podržali porodicu.	12-17	37.1	38.7	50.8	52.2	12.1	9.1
	18-24	24.6	43.7	60.3	42.4	15.1	13.8
	25+	16.3	22.2	78.6	69.8	5.1	7.9
	Σ	25.6	36.4	63.1	52.6	11.4	10.9
18. Dječaci i muškarci trebaju skrivati svoje osjećaje, osjećaje poput nervoze i straha.	12-17	6.6	15.1	86.2	72.6	7.0	12.4
	18-24	4.5	20.6	90.2	69.1	5.3	10.3
	25+	4.0	6.9	94.2	89.9	1.8	3.2
	Σ	4.9	15.3	90.3	75.8	4.7	8.9
19. Brak dječaka mlađeg od 18 godina prihvatljiv je kako bi se riješili finansijski porodični problemi.	12-17	5.5	8.6	84.0	82.8	10.5	8.6
	18-24	4.1	8.7	89.0	81.7	6.9	9.6
	25+	1.4	3.2	97.1	92.6	1.4	4.2
	Σ	3.7	7.1	90.0	85.0	6.3	7.9
20. Ako je mladić/muškarac izložen nasilju potražiće pomoć od osobe od povjerenja.	12-17	62.5	64.0	29.7	28.0	7.8	8.1
	18-24	70.8	64.3	21.5	27.3	7.7	8.4
	25+	72.5	66.1	22.1	28.0	5.4	5.8
	Σ	69.1	64.7	23.9	27.7	7.1	7.6
<i>*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena</i>							

Kada je u pitanju pozitivan stav prema sklapanju braka prije navršenih 18. godina života, razlike između ispitanika u odnosu na pol nisu identifikovane samo u okviru starosne kategorije od 12. do 18. godina života. U ostalim starosne kategorijama, a ujedno i u okviru cijelog uzorka, ispitanice se u većem procentu ne slažu sa tim da djevojčice i dječaci iz bilo kojih razloga treba da stupaju u brak prije navršenih 18. godina. Zanimljivo je naglasiti da u okviru starosne kategorije od 18. do 24. godine između 8% i 10% muškaraca opravdava sklapanje braka (i za djevojčice i za dječake). U skladu sa tim, upravo je to uzrasna kategorije u okviru koje se nalazi ciljana populacija muškaraca koji bi trebali proći edukacije o tome koliko je sklapanje braka u dobu ispod 18. godina štetno kao za fizičko, tako i za mentalno zdravlje. Ključni razlog je to što su u ovoj uzrasnoj kategoriji osobe koje su već zrele za sklapanje braka i osnivanje porodice, što njihovu buduću ili sadašnju djecu stavlja u rizik za maloljetni brak.

Veći procenat muškaraca (oko 5%) nego žena (oko 1%) starosnih kategorija od 12.-17. godina i od 18.-24. godine opravdavaju fizičko nasilje nad ženom koja ne brine dovoljno za svoju djecu. Sličan omjer potvrdnih i negativnih odgovora jeste i u okviru cijelog uzorka ispitanika. Značajnije razlike između muških i ženskih ispitanika svih starosnih kategorija su identifikovane kada je u pitanju stav o izazivanju seksualne agresivnosti muškaraca prema ženama koje su „neprikladno odjevene“. Najmanje razlike su u okviru prve starosne kategorije (od 12.-17- godina), dok se sa uzrastom povećavaju. U skladu sa tim, čak 46% muškaraca koji imaju 25+ godina smatra da žene načinom oblačenja izazivaju seksualnu agresivnost kod muškaraca, dok se isto toliki procenat žena (46,6%) sa tim ne slaže. To implicira na zaključak da su osobe koje imaju preko 18.

godina, sa posebnim naglaskom na one koje imaju 25+, muškog pola, ciljana populacija za edukaciju o pravima žena i aktivnosti kroz koje bi se radilo na rješavanju njihovih stereotipa o ženama.

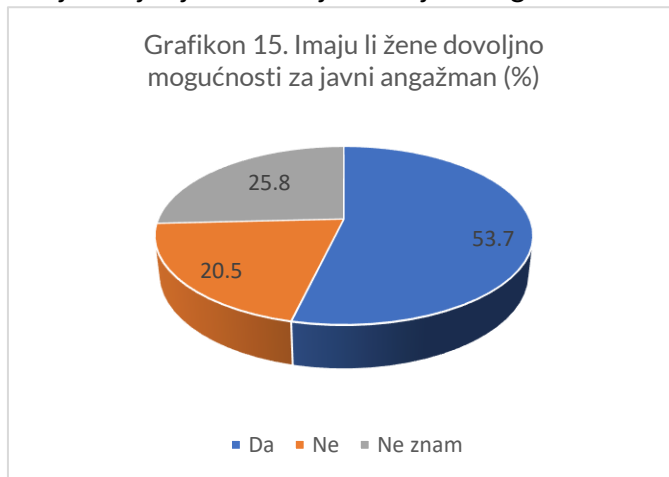
Posljednji set pitanja u okviru kog su identifikovane značajne razlike između muškaraca i žena se odnose na stereotipe o polnim ulogama. Razlike su identifikovane u okviru svih starosnih kategorija. Muškarci u većem procentu od žena smatraju da djevojčice/žene nisu toliko pametne kao dječaci/muškarci (od 10% do 12% ispitanika svih starosnih kategorija); da su dječaci/muškarci bolje vođe od djevojčica/žena (od 20%, pa do čak 30% svih starosnih kategorija - to znači svaki treći ispitanik); da dječaci moraju biti snažni i ne smiju plakati (od 16% do 31% svih starosnih kategorija); te da dječaci i muškarci trebaju skrivati svoja osjećanja (od 15% do 20%). Zaključak je da bi osobe muškog pola od 12+ godina trebalo edukovati o tome da ne postoje razlike u intelektualnim sposobnostima između muškaraca i žena, te da takve razlike ne postoje ni kada je u pitanju liderstvo (u nekim istraživanjima se čak pokazalo da su žene radi veće emocionalnosti uspješniji lideri od muškaraca). Takođe, osobe muškog pola od 12+ godina bi trebalo učiti emocionalnoj pismenosti, kako bi znali na adekvatan način ispoljavati sve emocije koje osjećaju.

Zanimljiv podatak je i to da preko 40% muškaraca iz kategorije 18.-24. godine smatra da maloljetni dječaci treba da rade, kako bi pomogli finansijski svojoj porodici.

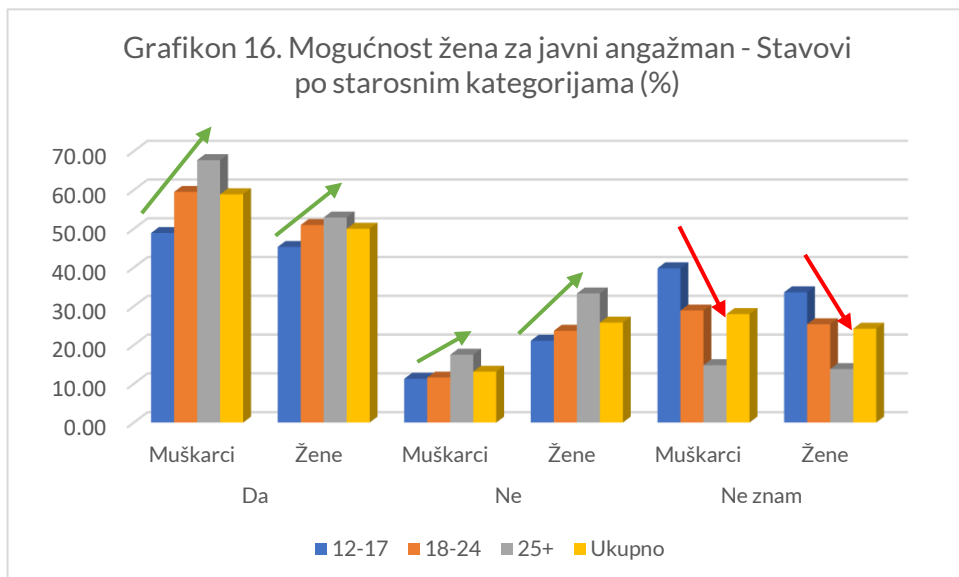
3.4. Učešće žena u javnom životu

Posmatrajući ukupan uzorak istraživanja (n=1636), može se primjetiti da nešto više od polovine ispitanika/ca (53.71%) smatra da žene u njihovoj zajednici imaju dovoljno mogućnosti za javni angažman, dok svaka peta osoba (20.52%) smatra žene nemaju dovoljno takvih mogućnosti (Vidjeti grafikon 15). Međutim, postoje statistički značajne razlike (χ^2 ; $p < 0.01$) između muškaraca i žena kada su u pitanju stavovi o ovom pitanju, i to na nivou svake od starosnih kategorija. Naime, značajno manji procenat žena i djevojčica smatra da imaju dovoljno mogućnosti za javni angažman, nego što to smatraju muškarci.

Tabela 11 i grafikon 16 detaljno prikazuju rezultate.

Sa porastom godina starosti i kod muškaraca i kod žena povećava se procenat onih koji smatraju da žene u njihovoj zajednici imaju dovoljno mogućnosti za javni angažman. Na primjer,

nešto manje nego polovina (48,90%) muškaraca u dobi od 12 do 17 godina smatra da žene u zajednici imaju dovoljno mogućnosti za javni angažman, dok to misli čak dvije trećine (67.70%) onih a oni u kategoriji 25+ godina. Sa druge strane, sa porastom broja godina

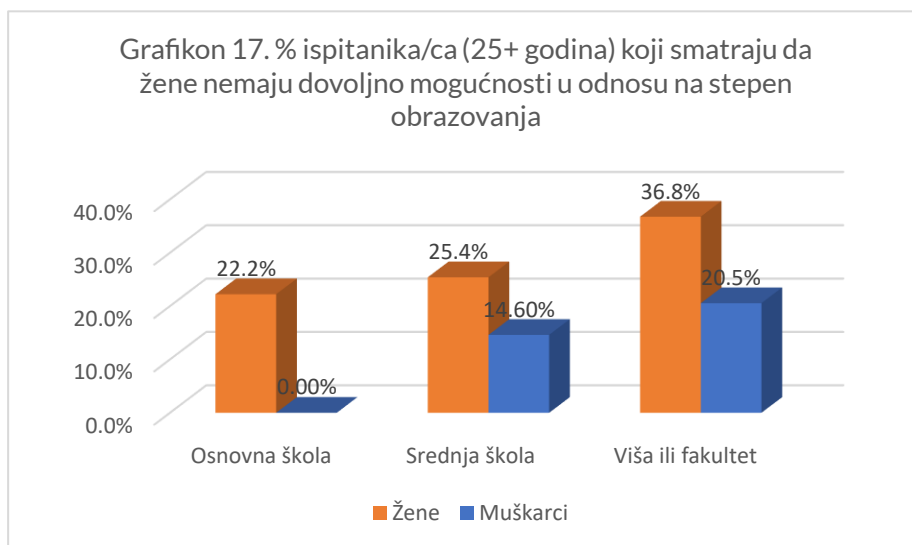
ispitanika, raste procenat žena i muškaraca koji smatraju da žene u njihovoj zajednici nemaju dovoljno mogućnosti za javni angažman, ali taj procenat snažnije raste u populaciji žena. Naime, sa 21,10% koliko postoji među kategorijom djevojčica od 12 do 18 godina, procenat raste na 33,30% među ženama od 25 godina i starijim.

Tabela 11.

Mogućnost žena za javni angažman - Stavovi po starosnim kategorijama (%)

	Da		Ne		Ne znam	
	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene	Muškarci	Žene
12-17	48.90	45.30	11.30	21.10	39.80	33.60
18-24	59.50	50.96	11.60	23.68	28.90	25.36
25+	67.70	52.90	17.50	33.30	14.80	13.80
Ukupno	58.89	50.00	13.12	25.79	27.99	24.21

S obzirom da je potreba za javnim angažmanom najistaknutija među populacijom starijom od 24 godine,⁵ njihovi odgovori vjerovatno su i najrelevantniji za poređenje (To potvrđuje činjenica da je skoro 40% dječaka i svaka 34% djevojčica na ova pitanja odgovorilo sa “Ne znam”). Upravo u starosnoj kategoriji 25+ identifikovane su najveće razlike između stavova muškaraca i žena prema ovom pitanju. Posmatrano odnosu na bračni status i zaposlenje ispitanika/ca iz starosne kategorije 25+, ne postoje statistički značajne razlike u odnosu na ovo pitanje. Međutim, značajne razlike postoje kada je u pitanju nivo obrazovanja (vidjeti na primjer Grafikon 17), i to u smislu da oni koji imaju veći stepen obrazovanja značajno češće smatraju da žene nemaju dovoljno mogućnosti za javni angažman u njihovoj zajednici. Posmatrajući mogućnost žena za javni angažman kroz ovu perspektivu, može se zaključiti da svaka treća osoba sa završenom višom školom ili fakultetom (31,11%; ili 36,80% žena i 20,53% muškaraca) smatra da takve mogućnosti nisu dovoljne.

Prema stavovima većine ispitanika/ca (n=1636), žene u njihovim zajednicama aktivne su u svim područjima javnog života koji su bili ponuđeni. Ipak, najveći procenat ispitanika smatra da su žene aktivne u „lokalnim organizacijama kao što su školski odbori, kulturno-umjetnička društva, sportski klubovi, itd.“ (81.8%) i tokom „izbornog glasanja na lokalnom nivou“ (81.5%). Sa druge strane, najmanji procenat ispitanik/ca smatra da su žene aktivne u „pristupu poduzetništvu u zajednici“ (61.9%) i da „ravnopravno sudjeluju na postojećim tržištima u zajednici“ (59.2%). Detaljan prikaz rezultata je dostupan u tabeli 12.

⁵ Naime, to je upravo period kada mladi u BiH završavaju svoje fakultete i počinju sa intenzivnim traženjem profesionalnog angažmana. Takođe, to je i u skladu sa karakteristikama razvojnog perioda u kojima se osoba nalazi.

Tabela12.

Područja javnog života u kojima su aktivne žene (ponuđeni odgovori)

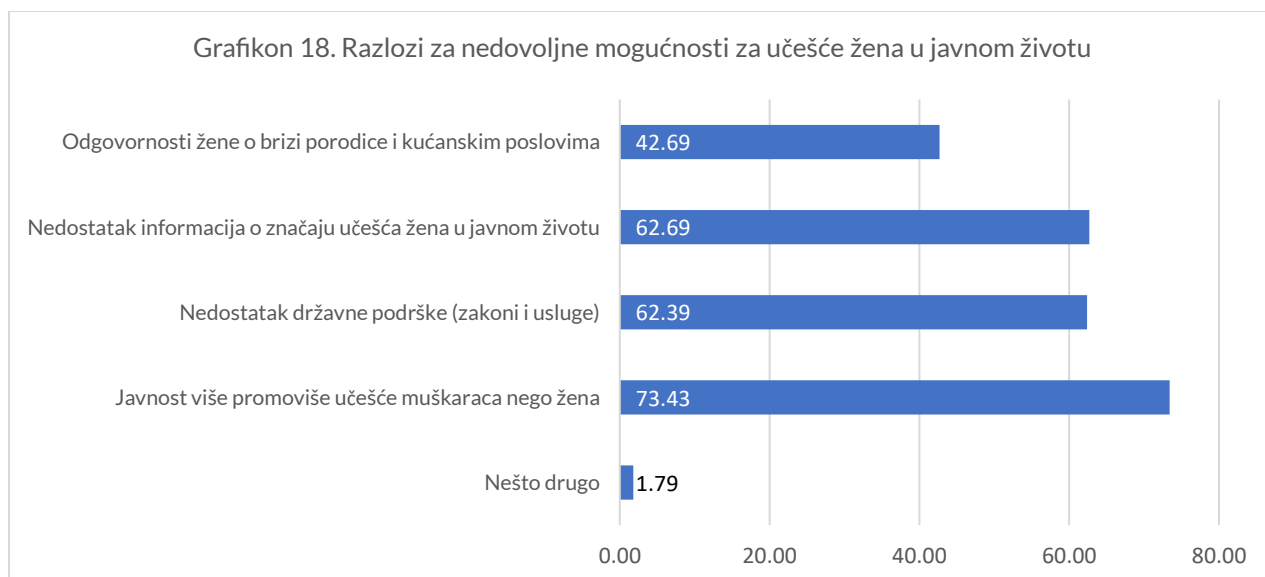
	Da	Ne	Ne znam
Učešće u radu lokalne zajednice	71.8	6.9	21.3
Sposobnost ravnopravnog sudjelovanja na postojećim tržištima u zajednici	59.2	13.0	27.9
Pristup poduzetništvu u zajednici	61.9	10.6	27.5
Izborna glasanje na lokalnom nivou	81.5	6.5	12.0
Učešće u lokalnim organizacijama kao što su školski odbori, kulturno-umjetnička društva, sportski klubovi, itd.)	81.8	5.8	12.3
Učešće u ženskim organizacijama/feminističkom pokretu u zajednici	63.3	11.8	24.9
Učešće u inicijativama mladih	75.6	6.7	17.7
Učešće u radu opštinskih vijeća	72.7	10.0	17.3
Učešće u političkim strankama	77.7	9.5	12.8
Učešće u lokalnim nevladinim organizacijama	73.2	7.5	19.4

Nema statistički značajnih razlika između muškaraca i žena, osim kada je u pitanju „Učešće u ženskim organizacijama/feminističkom pokretu u zajednici“ ($p < 0.05$). Naime, u ovom slučaju, značajano veći broj žena smatra da su aktivne u ovom polju, nego što to misle muškarci.

Uzimajući u obzir rezultate, smislenim se čini nastaviti podršku uključenosti žena u različite oblasti javnog života, a posebno je potrebno ohrabriti i stimulirati njihovu aktivnost u oblastima preduzetništva i učešća na lokalnom tržištu.

Ispitanici/ce koji su istakli da žene u njihovoj zajednici nemaju dovoljno mogućnosti za javni angažman (N=335), na listi ponuđenih odgovora su označili razloge za koje vjeruju da su ključni uzroci takvog stanja. Grafikon 18 pokazuje da kao najveći izazov ističu ispitanici/ce postojanje javnih narativa kojima se više promovira učešće muškaraca nego žena (73.43%). Takođe, skoro dvije trećine ispitanika/ca problem prepoznaje u nedostatku informisanosti o značaju učešća žena u javnom životu (62.69%), kao i nedostatak podrške države (62.39%).

Ispitanice su iskoristile mogućnost da daju svoj dodatni komentar na ovo pitanje, a izdvojeni citati izgledaju kao priča za sebe: „Od malih nogu djevojčicama se pokazuje da su muškarci superiorniji u odnosu na žene. Samim tim im se pokazuje da nisu dovoljno snažne da se izbore za svoje mogućnosti“, „Da nema žena ne bi bilo ni muškaraca, ali uvijek gledaju da prvo zaposle muškarce, jer su pametniji. To slušam svaki dan.“ „Često žene nisu zainteresovane“, „politička kultura kojom dominiraju muškarci s jedne strane i nespremnost žena da se uključe u javni politički život“, „Izloženost žene javnom linču“ „Uglavnom deklarativne politike o podršci ženama“.

Na kraju, treba dodati da su rezultati provedenih intervjua i fokus grupnog ispitivanja u skladu sa iznad pomenutim nalazima, i na taj način im daju dodatnu verifikaciju.

3.5. Stavovi o rodnim ulogama

Analizom razlika između polova u odnosu to ko treba da brine o različitim aktivnostima u domaćinstvu ispitanici muškog i ženskog pola se razlikuju u procjenama za pojedine aspekte. Bitno je istaći da su žene svih starosnih kategorija u nešto većem procentu od muškaraca smatrale da je odgovornost za obaveze u domaćinstvu podjednaka i za muškarce i za žene. Detaljan prikaz rezultata je u Tabeli 11.

Značajne razlike za sve starosne kategorije su identifikovane u odnosu na percepciju o tome ko brine o troškovima domaćinstva. Muškarci u većem procentu od žena smatraju da samo muškarci trebaju brinuti o troškovima domaćinstva (od 20% do 30% ispitanika svih starosnih kategorija), dok

žene u veće procentu od muškaraca smatraju da i muškarci i žene podjednako vode brigu o troškovima domaćinstva.

Druga značajna razlika između polova je identifikovana u odnosu na to k bi trebao da bira muža za ćerku i to u uzrasnoj kategoriji od 18.-24. godine. 9% ispitanika smatra da samo muškarci biraju muža za ćerku, a 12% ispitanica da to rade isključivo žene. I u ovom slučaju je nešto više ispitanica u kategoriji procjene da muža za ćerku biraju podjednako i muškarci i žene u domaćinstvu.

Značajna razlika između muških i ženskih ispitanika identifikovana je i kada u pitanju kupovina imovine, kao i kupovina kućanskih aparata. Muškarci u većem procentu od žena smatraju da muškarci vode brigu o kupovini imovine i kućanskih aparata, dok su žene češće od muškaraca smatraju da o tim aspektima u domaćinstvu i muškarci i žene učestvuju jednako.

Da o posjeti roditeljima i rodbini brine samo muškarac češće smatraju muškarci, dok mišljenje o tome da o posjetama brinu samo žene češće smatraju žene.

Tabela 11
Odgovornost za različite aktivnosti u domaćinstvu

Pitanje/Odgovor		Samo muškarci		Samo žene		Jednako	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M
Godine/Pol		Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. Troškovi domaćinstva	12-17	10.9	21.5	3.9	2.7	85.2	75.8
	18-24	12.7	22.5	5.3	3.2	82.1	74.3
	25+	9.1	27.5	1.4	1.1	89.5	71.4
	Σ	11.2	23.6	3.8	2.5	85.1	73.9
2. Odabir visokog obrazovanja za muškarce	12-17	19.5	22.0	7.4	4.3	73.0	73.7
	18-24	20.1	20.9	2.9	5.8	77.0	73.3
	25+	15.9	12.	1.1	2.1	83.0	85.7
	Σ	18.7	18.8	3.6	4.4	77.7	76.8
3. Odabir muža za kćerke	12-17	7.8	8.1	9.0	7.5	83.2	84.4
	18-24	4.1	9.0	12.2	8.4	83.7	82.6
	25+	3.3	2.1	10.9	6.3	85.9	91.5
	Σ	4.8	6.9	10.9	7.6	84.2	85.6
4. Odabir žene za sinove	12-17	9.0	10.2	10.2	8.1	80.9	81.7
	18-24	11.2	8.7	3.6	6.4	85.2	84.9
	25+	9.4	4.8	4.3	2.6	86.2	92.6
	Σ	10.1	8.0	5.6	5.8	84.3	86.2
5. Kupovina imovine	12-17	15.6	18.8	5.1	3.2	79.3	78.0
	18-24	11.2	17.0	3.6	3.9	85.2	79.1
	25+	9.1	15.3	2.2	0.5	88.8	84.1
	Σ	11.8	17.1	3.6	2.8	84.6	80.2
	12-17	14.1	18.8	5.1	5.4	80.9	75.8

6. Podizanje kredita od finansijskih subjekata	18-24	15.1	17.7	3.1	3.5	81.8	78.8
	25+	9.4	14.8	0.7	2.1	89.9	83.1
	Σ	13.2	17.2	2.9	3.6	83.9	79.2
7. Finansijski sponzorisanje člana porodice	12-17	11.3	12.4	5.9	7.0	82.8	80.6
	18-24	10.5	15.8	3.6	3.9	85.9	80.4
	25+	9.8	14.8	1.8	1.6	88.4	83.6
	Σ	10.5	14.6	3.7	4.1	85.8	81.3
8. Kupovina kućnih aparata	12-17	5.5	10.8	15.6	17.2	78.9	72.0
	18-24	6.9	11.9	10.3	13.2	82.8	74.9
	25+	5.1	7.4	15.4	13.2	89.5	79.4
	Σ	6.0	10.3	10.3	14.3	83.7	75.4
9. Posjeta roditeljima ili rodbini	12-17	1.6	5.9	9.4	6.5	89.1	87.6
	18-24	1.2	4.8	5.5	4.5	93.3	90.7
	25+	0.7	2.1	2.9	4.2	96.4	93.7
	Σ	1.2	4.4	5.8	5.0	93.1	90.7
10. Davanje imena djetetu pri rođenju	12-17	3.5	2.7	6.3	7.0	90.2	90.3
	18-24	2.2	6.1	3.1	3.5	94.7	90.4
	25+	1.8	3.2	2.9	4.2	95.3	92.6
	Σ	2.4	4.4	3.9	4.7	93.7	91.0

*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena

Na osnovu rezultata koji su dobijeni o razlikama između muškaraca i žena kada je u pitanju njihov stav o rodnim ulogama evidentno je da su u odnosu na svako pitanje ispitanici gotovo svih starosnih kategorija razlikuju (Tabela 12). Muškarci u većem procentu od žena smatraju da bi žene više trebalo da budu posvećene porodici i podizanju djece, što su odlike tradicionalnog shvatanja položaja žene našem u društvu. Zanimljiv rezultat je da su muškarci pojavljuju u znatno većem procentu od žena u kategoriji ambivalentnog stava (odgovor i slažem se i ne slažem se), što se može objasniti sve intenzivnijim uticajima savremenih shvatanja o ulozi žene, koji njihov i dalje dominantno tradicionalni stav polako pomjeraju ka ambivalentnom iz kog bi se trebao formirati stav u skladu sa savremenim shvatanjima.

Razlike između muškaraca i žena svih starosnih kategorije su identifikovane kada su u pitanju shvatanja o rodnim ulogama u porodici. Muškarci svih starosnih kategorija su brojniji od žena kada je pitanju shvatanje da su žene srećnije kada brinu o kući, nego kada su zaposlene, zatim kada je u pitanju shvatanje da muškarci i žene ne treba da podjednako da dijele kućne poslove, te kada je pitanju shvatanje da bi žene trebale brinuti isključivo o djeci i kućnim poslovima, a ne da se zanimaju učešćem u različitim društvenim grupama. Žene procentualno imaju suprotno mišljenje o navedenim aspektima.

Značajne razlike su identifikovane kod ispitanika muškog i ženskog pola koji imaju 18+ godina kad je u pitanju shvatanje o tome ko u porodici treba da donosi odluke. Žene se u većem procentu od muškaraca ne slažu sa shvatanjem da bi žene trebalo da budu odgovorne samo za male

odluke koje se donose na nivou porodice, te da žene ne trebaju donositi odluke o kućnim troškovima bez muškaraca. Muškarci u većem procentu od žena imaju ambivalentan stava prema navedenim aspektima, dakle i slažu se i ne slažu. Sličan smjer razlika je identifikovan i kada je u pitanju zaposlenje žena van kuće, te njihova kvalifikacija za opštinske poslove. Svaki treći ispitanika oba pola starosne kategorije od 18.-24. godine smatra da su žene manje od muškaraca zainteresovane za politiku, dok se veći procenat žena u odnosu na muškarce sa ovakvim stavom ne slaže.

Statistički značajne razlike između muškaraca i žena su identifikovane i kada je u pitanju stav o tome da djeca trebaju raditi nakon završene srednje škole kako bi pomagali roditeljima i to među ispitanicima starosnih kategorija od 12 do 24 godine. Muškarci u većem procentu od žena se sa slaže sa navedenim stavom.

Tabela 12
Razlike između polova u stavu o rodnim ulogama

Pitanje/Odgovor		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem se		Slažem se	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M
Godine/Pol		Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. Žene bi trebalo da budu odgovorne samo za male odluke na nivou porodice.	12-17	82.8	74.7	13.7	20.4	3.5	4.8
	18-24	88.8	78.5	9.3	17.7	1.9	3.9
	25+	93.1	85.2	5.4	13.8	1.4	1.1
	Σ	88.4	79.3	9.4	17.3	2.2	3.2
2. Žene su sretnije kada se brinu o kući i porodici umjesto da rade van kuće.	12-17	71.5	52.7	22.3	36.6	6.3	1.8
	18-24	69.4	53.1	25.6	30.5	5.0	16.4
	25+	77.9	59.3	16.3	26.5	5.8	14.3
	Σ	72.4	54.7	22.0	31.0	5.6	14.3
3. Muškarci i žene moraju podjednako podijeliti kućne poslove ako žene rade van kuće.	12-17	21.9	35.5	18.0	25.8	60.2	38.7
	18-24	15.7	23.8	20.6	28.6	62.0	47.6
	25+	17.4	25.4	19.9	29.6	62.7	45.0
	Σ	18.6	27.4	19.7	28.1	61.7	44.5
4. Žene ne mogu donositi odluke o kućnim troškovima bez konsultacija sa muškarcima.	12-17	57.4	55.9	25.4	31.2	17.2	12.9
	18-24	51.0	46.6	30.9	31.5	18.2	21.9
	25+	61.6	49.2	18.1	29.1	20.3	21.7
	Σ	55.8	49.9	25.7	30.8	18.5	19.4
5. Porodične obaveze ne dozvoljavaju ženama da imaju posao van kuće.	12-17	69.5	59.7	23.4	32.8	7.0	7.5
	18-24	70.1	62.7	23.2	28.9	6.7	8.4
	25+	79.7	68.8	13.8	27.0	6.5	4.2
	Σ	72.6	63.6	20.5	29.4	6.7	7.0
6. Žene bi trebalo da vode brigu o svojoj djeci radije nego da učestvuju u društvenim grupama.	12-17	65.2	50.0	23.8	26.9	10.9	23.1
	18-24	65.3	43.4	23.2	32.8	11.5	23.8
	25+	71.4	54.5	18.8	23.8	9.8	21.7

	Σ	67.1	48.3	22.1	28.7	10.8	23.0
7. Žene su manje zainteresovane za politiku od muškaraca.	12-17	54.7	48.9	29.7	29.6	15.6	21.5
	18-24	51.7	40.5	32.3	33.1	16.0	26.4
	25+	55.1	45.0	25.7	28.0	19.2	27.0
	Σ	53.5	44.0	29.7	30.8	16.8	25.2
8. Žene nisu kvalifikovane za opštinske poslove.	12-17	77.0	68.8	18.8	25.3	4.3	5.9
	18-24	82.1	68.8	14.6	25.1	3.3	6.1
	25+	88.8	81.5	8.7	15.3	2.5	3.2
	Σ	82.6	72.3	14.0	22.4	3.4	5.2
9. Žene treba da se brinu samo o svojoj djeci i kućnim poslovima.	12-17	82.0	64.0	10.5	28.0	7.4	8.1
	18-24	83.3	66.6	12.7	23.8	4.1	9.6
	25+	93.5	74.6	4.7	21.2	1.8	4.2
	Σ	85.9	68.1	9.8	24.2	4.3	7.7
10. Dječaci i djevojčice bi trebalo da počnu da rade odmah nakon srednje škole kako bi finansijski izdržavali svoju porodicu.	12-17	60.2	54.3	34.0	33.3	5.9	12.4
	18-24	66.5	57.6	29.7	32.8	3.8	9.6
	25+	72.8	65.6	21.4	28.0	5.8	6.3
	Σ	66.6	58.9	28.4	31.6	4.9	9.5
<i>*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena</i>							

3.6. Stavovi o rodno zasnovanoj diskriminaciji

Identifikovane su razlike između muških i ženskih ispitanika različitih starosnih kategorija u odnosu na sve analizirane oblike diskriminacije. Žene u znatno većem procentu od muškaraca smatraju da su žene iz njihovih zajednica izložene različitim oblicima rodne diskriminacije (Tabela 13). Razlike u najvećem procentu nisu značajne kada su pitanju mišljenja ispitanika različitih polova starosne kategorije od 12.- 18. godine i starosne kategorije 25+. S obzirom na to da se većina pitanja odnosi na nastavak školovanja nakon završene srednje škole i mogućnostima zaposlenja, moguće je da osobe koje imaju od 18.-24. godine upravo u tom periodu života najviše razmišljaju o mogućnostima nastavka školovanja i pronalaska posla, te radi toga imaju jasnije stavove o diskriminatornom ponašanju prema ženama u njihovim zajednicama. Mogući razlog veće svijesti ispitanica o izloženosti žena diskriminaciji jeste upravo radi toga što su i one žene, te vjerovatno često i same izložene ispitivanim oblicima diskriminacije. Bitno je naglasiti da i muškarci i žene u velikom procentu smatraju da su žene ponekad, često ili uvijek izložene različitim oblicima diskriminacije u njihovim zajednicama.

Razlike između polova svih starosnih kategorija identifikovane su kada je u pitanju nastavak školovanja djevojčica nakon srednje škole i nastavak pohađanja fakulteta nakon stupanja u brak. Preko 25% ispitanica svih starosnih kategorija smatra da su takvi oblici diskriminacijskog ponašanja zastupljeni često i uvijek, a skoro svaki drugi ispitanik smatra da se to u njihovim zajednicama ne dešava nikada ili se dešava rijeko. Sličan odnos podataka dobijen je i kada je u pitanju stav da su žene

obeshrabrene za sticanje visokog obrazovanja, radi opšteg vjerovanja da su potrebnije za obavljanje kućnih poslova. Bitno je naglasiti da razlike između polova u ovom slučaju nisu identifikovane između ispitanika starosne kategorije 25+, što znači da i muškarci i žene imaju približno isti stav.

Kada je u pitanju diskriminacija prilikom zaposlenja i određenim aktivnostima vezanim za posao, razlike su identifikovane između ispitanika muškog i ženskog pola uzrasta 18+. Skoro svaka treća ispitanica smatra da su različite poslovne prilike dostupnije više muškarcima nego ženama, dok skoro svaki drugi ispitanika smatra da to nije nikada ili je rijetko slučaj u njihovima zajednicama. Žene u većem procentu od muškaraca smatraju da ženama iz njihove zajednice nije dozvoljeno da putuju radi posla, kao i to da obrazovanje nije u skladu sa poslovima koji su dostupni ženama. Slični rezultati su dobijeni i kada je u pitanju dostupnost različitih programa za razvoj vještina, sa to razlikom što su razlike evidentirane na uzorku ispitanika od 12. do 24. godine.

Da javni prevoz nije uvijek ili često bezbjedan za djevojke/žene smatra oko 20% ispitanica starosne kategorije od 18. do 24. godine, dok svaki drugi ispitanika ove starosne kategorije smatra da to nije slučaj nikada ili jeste, ali rijetko.

Svaka treća ispitanica smatra da radi loših ekonomskih prilika i pritiska vršnjaka dječaci i djevojčice ne upisuju fakultete, već počinju raditi, dok oko 40% ispitanika smatra da se to nikada ili rijetko dešava.

Opšti je zaključak da su žene u našim sredinama izložene različitim oblicima rodne diskriminacije, kao i to da muškarci često nemaju razvijenu svijest o tome.

Tabela 13
Razlike između polova o učestalosti rodne diskriminacije u zajednici

Pitanje/Odgovor		Nikada		Rijetko		Ponekad		Često		Uvijek	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Godine/Pol		Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. Žene u zajednici ne mogu nastaviti visoko obrazovanje jer su u braku i odgovorne su za kućne poslove.	12-17	16.4	21.5	26.6	31.7	30.9	30.1	23.0	9.1	3.1	2.2
	18-24	11.7	12.9	27.5	39.9	33.3	36.3	26.3	9.6	1.2	1.3
	25+	7.2	10.1	28.6	37.0	42.4	40.7	20.3	12.2	1.4	0.0
	Σ	11.7	14.4	27.6	38.3	35.3	35.9	23.7	10.2	1.8	1.2
2. Žene u zajednici su obeshrabrene od sticanja visokog	12-17	17.2	24.2	32.8	35.5	22.7	28.0	23.0	11.3	4.3	1.1
	18-24	12.9	15.4	27.5	41.5	32.1	29.3	23.2	13.2	4.3	0.6

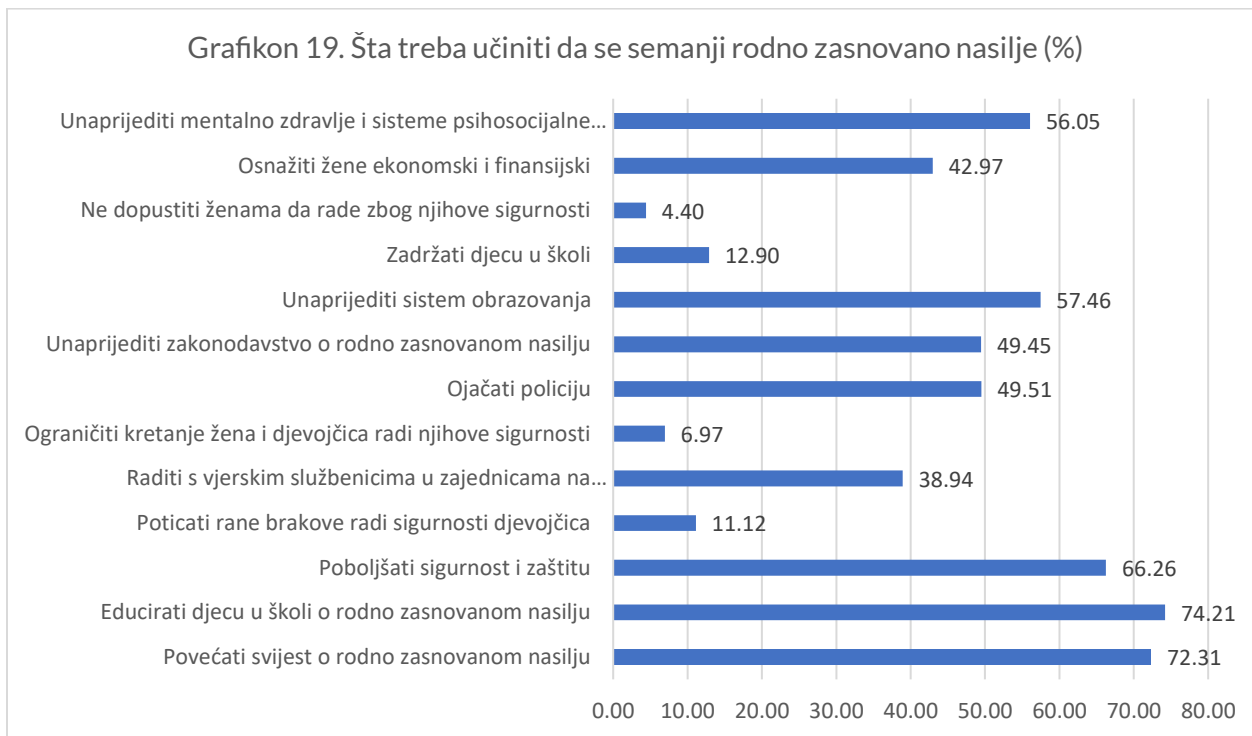
obrazovanja jer vjeruju da su žene prikladnije za kućne poslove.	25+	10.5	15.9	32.2	37.0	36.2	34.4	19.6	11.1	1.4	1.6
	Σ	13.4	17.9	30.3	38.6	30.7	30.3	22.1	12.1	3.5	1.0
3.Djevojčicama nije dozvoljeno da odlaze od kuće kako bi stekle visoko obrazovanje.	12-17	25.4	29.6	30.5	35.5	27.0	26.3	15.2	5.4	2.0	3.2
	18-24	20.2	23.2	37.3	43.4	29.2	28.9	11.5	3.2	1.7	1.3
	25+	16.3	20.6	35.1	40.2	37.0	36.0	10.5	3.2	1.1	0.0
	Σ	20.5	24.2	38.4	40.4	30.8	30.2	12.2	3.8	1.6	1.5
4.Pritisak vršnjaka i loše ekonomsko stanje porodica prisiljavaju dječake i djevojčice da počnu raditi umjesto da pohađaju fakultete.	12-17	17.2	21.5	27.7	26.9	24.6	33.3	25.8	16.7	4.7	1.6
	18-24	10.3	11.3	20.3	27.7	39.2	35.7	26.1	20.9	4.1	4.5
	25+	7.2	8.5	24.3	36.0	38.8	40.7	27.5	14.3	2.2	0.5
	Σ	11.3	13.3	23.5	29.7	35.2	36.4	26.4	17.9	3.7	2.6
5.Zaposlenje/poslovne prilike su više za muškarce.	12-17	22.3	21.5	24.2	30.6	28.1	28.0	19.9	17.2	5.5	2.7
	18-24	17.0	20.6	23.0	31.2	30.1	29.3	23.7	16.1	6.2	2.9
	25+	20.7	16.9	20.7	28.6	29.0	36.0	23.2	14.3	6.5	4.2
	Σ	19.5	19.8	22.6	30.3	29.3	30.8	22.5	15.9	6.1	3.2
6.Ženama nije dozvoljeno da putuju zbog posla.	12-17	31.3	31.7	31.3	33.9	27.0	24.2	9.8	8.6	0.8	1.6
	18-24	23.7	27.7	35.4	41.5	27.5	27.0	11.0	3.2	2.4	0.6
	25+	22.1	20.6	31.5	42.9	33.0	31.2	11.2	3.7	2.2	1.6
	Σ	25.3	26.8	33.2	39.8	28.9	27.4	10.7	4.8	1.9	1.2
7.Javni prevoz nije bezbjedan za djevojke/žene.	12-17	24.2	32.3	27.0	31.2	28.9	24.2	14.5	10.2	5.5	2.2
	18-24	18.7	24.1	26.8	38.3	32.8	27.0	16.7	9.3	5.0	1.3
	25+	24.3	29.6	33.7	38.1	30.4	23.3	9.8	6.9	1.8	2.1
	Σ	21.8	27.8	28.8	36.3	31.1	25.2	14.1	8.9	4.2	1.7
8.Obrazovanje nije u skladu sa poslovima koji su dostupni ženama.	12-17	26.6	31.2	29.3	37.6	29.3	22.6	12.9	7.0	2.0	1.6
	18-24	22.2	28.3	29.7	38.9	32.1	23.2	14.1	8.0	1.9	1.6
	25+	23.2	24.3	29.7	33.9	30.4	30.2	14.9	10.6	1.8	1.1
	Σ	23.7	28.0	29.6	37.2	30.8	24.9	14.0	8.5	1.9	1.5

9. Programi izgradnje vještina su dostupniji muškarcima.	12-17	20.7	27.4	26.6	31.2	26.6	28.5	19.5	9.1	6.6	3.8
	18-24	15.1	24.1	27.3	34.4	29.4	28.6	23.0	10.3	5.3	2.6
	25+	19.6	24.9	25.7	28.0	30.1	29.6	18.1	15.9	6.5	1.6
	Σ	17.9	25.2	26.6	3.8	28.8	28.9	20.6	11.5	6.0	2.6

*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena

3.7. Prijedlozi za unaprjeđenje rodne ravnopravnosti

Na pitanje „Šta bi trebalo uraditi u zajednici da se smanji rodno zasnovano nasilje?“, ispitanici su mogli odabrati ponuđene odgovore ili dopisati odgovor. Na grafikonu 19 sumirani su njihovi odgovori.

Najveći broj ispitanika, njih više od dvije trećine, kao ključni način rješavanja izazova vezanih za rodno zasnovano nasilje vidi edukaciju u školama (74.21%) i generalno povećanje svijesti o rodno zasnovanom nasilju (72.31%). Raditi s vjerskim službenicima u zajednicama na rješavanju rodno zasnovanog nasilja. Približan procenat je i onih koji smatraju da je potrebno poboljšati sigurnost i zaštitu potencijalnih žrtava (66.26%).

S obzirom na predviđene projektne aktivnosti, bitno je primjetiti da više od jedne trećine ispitanika (38.94%) prepoznaje snažan potencijal vjerskih lidera u prevenciji rodno zasnovanog

nasilja, te smatraju da treba „Raditi s vjerskim službenicima u zajednicama na rješavanju rodno zasnovanog nasilja“. Posebno pozitivan nalaz koji se veže sa ovim je da su predstavnici vjerskih

Citat 2: Vjerski službenik

„Mi trebamo svojim primjerom pokazati kako se razbijaju predrasude o rodno zasnovanom nasilju i predrasudama vezanim za rodne uloge u društvu. Meni ne smeta da uzmem i umjesto svoje žene raširim veš da se suši.“

zajednica koji su bili uključeni u fokus grupno ispitivanje prepoznaju svoju ulogu i smatraju da mogu dati značajan doprinos u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja (vidjeti, na primjer citat 2). Neki od primjera koje su naveli u toku fokus grupnog ispitivanja su sljedeći:

- Da se naprave edukativni leci o nasilju nad djecom i rodno zasnovanom nasilju, a koje bi oni mogli podijeliti vjernicima ;
- Podijeliti iskustva u smislu pozitivnih primjera, prvenstveno primjere gdje se spriječilo nasilje i da je žrtva podržana;
- Jačati saradnju između centara za socijalni rad i vjerskih zajednica;
- Pokazati lični primjer drugima u cilju smanjenja stereotipa;
- Napraviti više dijaloških emisija u kojima će vjerski službenici govoriti o rodno zasnovanom nasilju.
- Nastojati upućivati na autentično tumačenje vjere, koje je nerijetko praktikovana (u BiH) kroz različite pogrešne kulturološke forme i negativne elemente u tradicija.

Takođe, stavovi žena učesnica fokus grupe i provedenih intervjua potpuno su u saglasnosti sa iznad pomenutim rezultatima. Naime, edukacija i podizanje svijete se identifikuje kao ključni

Citat 3: Žena, učesnica FGD

„Konkretno znam više primjera u kojima su žene trebale podršku ali je nikada nisu dobile od sistema, na način na koji je to trenalo. Nešto se započne, ali žene uglavnom ostanu same u nekoj borbi.“

faktor za buduće specifičnije korake. Međutim, pozivajući se na primjere koje konkretno poznaju, žene su kao veliki problem izdvojile nedovoljan kvalitet i efikasnost rada službi zaštite (I3, I4), te smatraju da u tome pravcu i trebaju ići unaprijeđenja.

3.8. Nasilje nad djecom i kršenje prava djeteta

S obzirom na to da nisu identifikovane razlike između ispitanika muškog i ženskog pola u odnosu na njihov stav prema tome ko sve može biti dio mreže za trgovinu ljudima, prikazane su frekvencije odgovora po uzrasnim kategorijama i za cijeli uzorka (Tabela 14.). Značajno je naglasiti da se ispitanici svih starosnih kategorija u najvećem procentu slažu sa svim tvrdnjama. Na nivou cijelog uzorka, najveći broj ispitanika (72.0%) ima razvijenu svijest o tome da su trgovci ljudima dio organizovanih kriminalnih mreža. Tvrdnja sa kojom se u najvećem procentu nisu slagali ili su imali ambivalentan stav se odnosi na to da članovi porodice mogu biti trgovci ljudima. Identični rezultati su dobijeni kada su u pitanju samo ispitanici starosne kategorije od 12. do 18. godine i od 18. do 24. godine. Razlika kod ispitanika starosne kategorije 25+ u odnosu na prethodno pomenute ispitanike jeste u tome što su oni jednak stepen slaganja iskazali i sa tvrdnjom da se internet može koristiti za regrutovanje žrtava trgovine ljudima.

Na osnovu dobijeni rezultata se može zaključiti da ispitanici imaju razvijenu svijest da su osobe koje su uključene u trgovinu ljudima dio organizovanih kriminalnih grupa, ali da bi eventualne aktivnosti u kontekstu preventivnog djelovanja trebale ići u smjeru informisanja o tome ko sve može da se bavi trgovinom ljudima. Značajno je da većina ispitanika svih starosnih kategorija ističe da članovi porodice ne mogu biti trgovci ljudima, što može implicirati na to da je porodica značajan resurs zaštite, posebno mladih ljudi, od izloženosti trgovini ljudima.

Tabela 14.
Stav o tome ko sve može biti dio mreže za trgovinu ljudima

Pitanje/Odgovor		Ne slažem se	I slažem se i ne slažem se	Slažem se
1. Trgovci ljudima su dio organizovanih kriminalnih mreža.	12-17	16.5	21.3	62.2
	18-24	9.6	16.3	74.1
	25+	6.5	13.5	80.0
	Σ	10.6	16.9	72.6
2. Internet se može koristiti za regrutovanje žrtava.	12-17	14.0	25.3	60.6
	18-24	9.7	19.5	70.8
	25+	4.9	14.8	80.2
	Σ	9.5	19.7	70.7
3. Prijatelji mogu biti trgovci ljudima.	12-17	20.6	30.1	49.3
	18-24	17.1	28.7	54.2
	25+	16.6	24.9	58.5
	Σ	17.9	28.0	54.1
4. Članovi porodice mogu biti trgovci ljudima.	12-17	24.9	29.2	45.9
	18-24	18.7	29.1	52.3
	25+	21.3	29.2	49.5
	Σ	21.1	29.2	49.8

5. Mladić ili djevojke mogu biti trgovci ljudima.	12-17	17.4	31.2	51.4
	18-24	13.7	25.4	60.9
	25+	14.4	25.2	60.4
	Σ	14.9	26.9	58.2
*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova ispitanika/ca različitih starosnih kategorija				

3.8.1. Nasilje prema djeci

Na osnovu dobijenih rezultata koji se odnose na prepoznavanje različitih oblika nasilja usmjerenog prema djeci, zaključak je da najveći procenat ispitanika svih starosnih kategorija (između 60% i 90%) navedene oblike ponašanja prepoznaje kao nasilne. Značajno je naglasiti da su ispitanice nešto brojnije od ispitanika svih starosnih kategorija, kada je u pitanju uspješno prepoznavanje nasilnih oblika ponašanja, s tim što su razlike između polova statistički značajne samo kada je u pitanju uzrast od 18. do 24. godine života. Ispitanice u većem procentu od ispitanika sve ispitivane oblike ponašanja percipiraju kao nasilne.

Bitno je istaći da je identifikovan određeni procenat ispitanika i muškog i ženskog pola (do 10% ukupnog uzorka) koji navedene oblike nasilnog ponašanja ne percipira kao nasilje. U skladu sa tim, čak 3% ukupnog uzorka ispitanika i 2.5% ispitanica smatra da seksualno zlostavljanje i premlaćivanje djeteta nije nasilno ponašanje. Nešto veći procenat je onih koji smatraju da šamaranje nije nasilje. Najveći procenat onih koji imaju ovakvo mišljenje je upravo u uzrasnoj kategoriji od 12. do 18. godine. Moguće je da su među ovim ispitanicima upravo oni koji takvo nasilje i doživljavaju, te ga zato i ne prepoznaju kao nasilno, jer su tome često izloženi. 11% ukupnog uzorka muškaraca smatra da je premlaćivanje djeteta ponekad nasilno ponašanje. Ostali navedeni oblici ponašanja su ponekad ili nisu uopšte nasilje prema djeci za od 15% do 20% ukupnog uzorka muškaraca i žena.

Zaključak je da buduće aktivnosti vezane za prevenciju nasilja nad djecom treba usmjeriti na sve starosne kategorije i oba pola. Iako u našoj zemlji i dalje preovladava tradicionalni način vaspitanja (posebno u manjim sredinama) koji podrazumijeva i određene oblike fizičkog kažnjavanja djece ipak je izuzetno zabrinjavajući podatak da u ovako velikom ukupnom uzorku postoje ispitanici za koje seksualno nasilje i premlaćivanje djece nije nasilno ponašanje.

Tabela 15.

Razlike između ispitanika u odnosu na pol i prepoznavanje vrsta nasilnog ponašanja prema djeci

Pitanje/Odgovor Godine/Pol		Da		Ponekad		Ne	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M
1.Seksualno zlostavljanje.	12-17	87.5	88.2	6.3	5.9	6.3	5.9
	18-24	93.3	89.7	5.3	8.0	1.4	2.3
	25+	93.8	93.1	5.4	4.8	0.7	2.1
	Σ	91.9	90.2	5.6	6.6	2.5	3.2
2. Zanemarivanje djeteta i njegovih potreba.	12-17	80.1	70.2	15.6	21.5	4.3	6.5
	18-24	77.5	67.8	20.8	27.3	1.7	4.8
	25+	78.3	71.4	19.2	26.5	2.5	2.1
	Σ	78.4	70.0	18.9	25.5	2.6	4.5
3. Odbijanje, emocionalno neprihvatanje djeteta.	12-17	77.7	76.3	16.4	16.7	5.9	7.0
	18-24	81.3	73.0	15.8	20.9	2.9	6.1
	25+	78.6	74.6	19.9	22.8	1.4	2.6
	Σ	79.6	74.3	17.2	20.3	3.3	5.4
4. Vrijeđanje djeteta.	12-17	80.5	80.1	13.3	14.5	6.3	5.4
	18-24	89.0	79.4	9.3	17.0	1.7	3.5
	25+	86.2	82.5	12.0	13.8	1.8	3.7
	Σ	85.9	80.5	11.2	15.5	2.9	4.1
5. Premlaćivanje.	12-17	84.0	81.7	9.4	12.4	6.6	5.9
	18-24	91.9	83.0	7.2	13.8	1.0	3.2
	25+	89.9	93.7	8.7	5.3	1.4	1.1
	Σ	89.2	85.6	8.2	11.1	2.6	3.4
6. Ucjenjivanje djeteta.	12-17	77.3	74.7	15.6	19.4	7.0	5.9
	18-24	87.3	74.3	10.5	21.2	2.2	4.5
	25+	83.0	81.	14.5	15.3	2.5	3.2
	Σ	83.4	76.4	13.1	19.1	3.6	4.5
7.Teško narušavanje privatnosti djeteta, ograničavanje komunikacije, uhođenje.	12-17	78.5	81.2	13.7	12.9	7.8	5.9
	18-24	84.7	71.7	13.2	21.2	2.2	7.1
	25+	76.1	72.0	18.5	22.8	5.4	5.3
	Σ	80.5	74.3	14.8	19.4	4.6	6.3
8.Šamaranje.	12-17	75.4	76.3	16.0	15.6	8.6	8.1
	18-24	87.8	72.0	8.6	21.5	3.6	6.4
	25+	82.2	86.2	14.5	10.6	3.3	3.2
	Σ	82.8	77.1	12.3	16.9	4.8	6.0

*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena

U odnosu na stav prema vrstama kazni za djecu sve identifikovane razlike između polova se odnose na ispitanike uzrasta od 18. do 24. godine. U odgovorima samo na jednu tvrdnju identifikovane su razlike i među ispitanicima starosne kategorije 25+ (Tabela 16).

Žene se u većem procentu od muškaraca ne slažu da je fizičko kažnjavanje adekvatna metoda vaspitanja djece. Značajno je napomenuti da se ovo odnosi na ekstremnije oblike kažnjavanja, poput „premlaćivanja“ djeteta. Kada su u pitanju blaži oblici fizičkog kažnjavanja, žene

ga u većem procentu odobravaju u odnosu na muškarce. Muškarci u većem procentu od žena smatraju da su tradicionalne stroge metode vaspitanja djece najefikasnije, te da je kažnjavanje, iako nekada okrutno, uvijek za dobro djeteta. Svaki treći ispitanik (uzrasta od 18. do 24. godine) smatra da roditelji ne smiju dozvoliti djetetu d dovodi u pitanje njihov autoritet, kao i to da je u redu prijetiti djeci. Veći procenat muških ispitanika u odnosu na ženske smatra je da je u redu vikati na dijete, dok veći procenat ispitanica u odnosu na ispitanike smatra da moraju uvijek biti pozitivne i nenasilne.

Na osnovu dobijenih rezultata u cjelini, može se zaključiti da ispitanice manje podržavaju kažnjavanje kao načne vaspitanja djece od ispitanika. Na nivo cijelog uzorka može se zaključiti da su ispitanici saglasni sa tim da su kazne adekvatan način vaspitanja djece, ali se u većem procentu ne slažu da te kazne trebaju biti prestroke, kao što je npr. premlaćivanje djeteta ili vikanje.

Tabela 16
Razlike između polova u stavu prema vrstama kazni za djecu

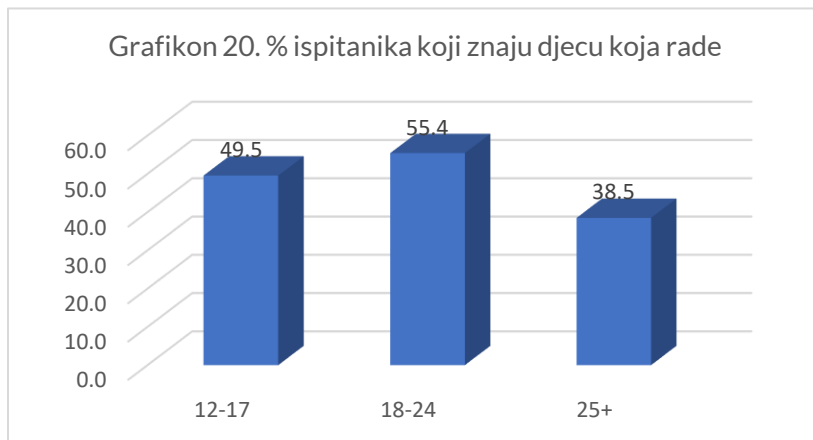
Pitanje/Odgovor		Ne slažem se		I slažem se i ne slažem se		Slažem se	
		Ž	M	Ž	M	Ž	M
Godine/Pol		Ž	M	Ž	M	Ž	M
1. Disciplinske mjere uvijek moraju biti pozitivne i nenasilne.	12-17	12.9	17.7	22.3	28.0	64.8	54.3
	18-24	13.9	28.3	26.1	27.0	60.0	44.7
	25+	17.4	16.4	27.2	28.6	55.4	55.0
	Σ	14.6	22.2	25.4	27.7	60.0	50.1
2. Nema potrebe da tučete dijete, dovoljna je pažnja i ljubav roditelja da dijete bude poslušno.	12-17	28.5	37.1	48.8	42.5	22.5	20.4
	18-24	32.1	29.9	39.5	42.8	28.5	27.3
	25+	25.7	32.8	36.3	35.4	37.7	31.7
	Σ	29.3	32.7	41.2	40.7	29.6	26.7
3. Roditelji ne smiju dozvoliti svojoj djeci da dovode u pitanje njihove odluke.	12-17	61.7	54.8	24.2	28.0	14.1	17.2
	18-24	48.1	40.8	28.0	25.4	23.9	33.8
	25+	40.2	43.4	28.6	29.1	31.2	27.5
	Σ	49.5	45.3	27.2	27.1	23.4	27.6
4. Istući dijete je povremeno efikasno, ali samo u blagom obliku.	12-17	31.6	37.1	21.5	23.7	46.9	39.2
	18-24	27.3	35.7	14.1	24.1	58.6	40.2
	25+	24.3	38.3	15.2	15.3	60.5	46.6
	Σ	27.6	36.7	16.4	21.6	56.0	41.7
5. Premlaćivanje kao disciplinska mjera je apsolutno neprihvatljivo.	12-17	65.6	59.1	26.2	28.5	8.2	12.4
	18-24	61.5	48.6	29.2	33.8	9.3	17.7
	25+	44.6	49.2	38.0	35.4	17.4	15.3
	Σ	57.7	51.6	30.9	32.8	11.4	15.6
6. Tradicionalne, stroge metode vaspitanja djece su najbolje i najefikasnije.	12-17	55.9	53.2	28.1	30.6	16.0	16.1
	18-24	53.6	43.1	27.5	29.6	18.9	27.3
	25+	50.0	55.0	29.7	29.1	20.3	15.9
	Σ	53.2	49.1	28.3	29.7	18.5	21.1

7. Kažnjavanje djeteta, iako ponekad okrutno, uvijek je za njegovo dobro.	12-17	75.4	69.9	17.6	23.7	7.0	6.5
	18-24	77.3	62.1	17.5	26.4	5.3	11.6
	25+	72.8	74.1	18.8	18.5	8.3	7.4
	Σ	75.5	67.5	17.9	23.5	6.6	9.0
8. Tjelesno kažnjavanje je korisno da dijete ojača i bolje se pripremi za život.	12-17	75.4	69.4	18.4	23.1	6.3	7.5
	18-24	73.9	60.1	20.1	28.9	6.0	10.9
	25+	61.2	62.4	27.9	24.9	10.9	12.7
	Σ	70.6	63.3	21.9	26.2	7.5	10.5
9. U redu je prijetiti djetetu da dobije informaciju.	12-17	49.2	54.8	34.8	26.9	16.0	18.3
	18-24	51.2	42.8	31.1	29.3	17.7	28.0
	25+	44.9	49.2	33.3	32.3	21.7	18.5
	Σ	48.8	47.8	32.7	29.4	18.5	22.7
10. Prihvatljivo je vikati na dijete kada se loše ponaša.	12-17	76.6	71.0	17.2	22.0	6.3	7.0
	18-24	77.0	63.3	16.5	26.7	6.5	10.0
	25+	68.8	74.1	22.8	17.5	8.3	8.5
	Σ	74.5	68.4	18.5	22.9	6.9	8.7
11. U redu je udariti dijete štapom kada se loše ponaša.	12-17	65.2	59.1	26.2	29.6	8.6	11.3
	18-24	58.4	52.1	27.5	30.5	14.1	17.1
	25+	50.7	51.9	31.5	34.9	17.8	13.2
	Σ	58.0	53.9	28.3	31.5	13.7	14.6
12. Lupanje po zadnjici ne smatra se fizičkim nasiljem.	12-17	18.8	24.7	26.6	22.6	54.7	52.7
	18-24	17.0	29.9	24.6	28.0	58.4	42.1
	25+	19.6	17.5	21.7	29.6	58.7	52.9
	Σ	18.2	25.1	24.3	27.0	57.5	48.0

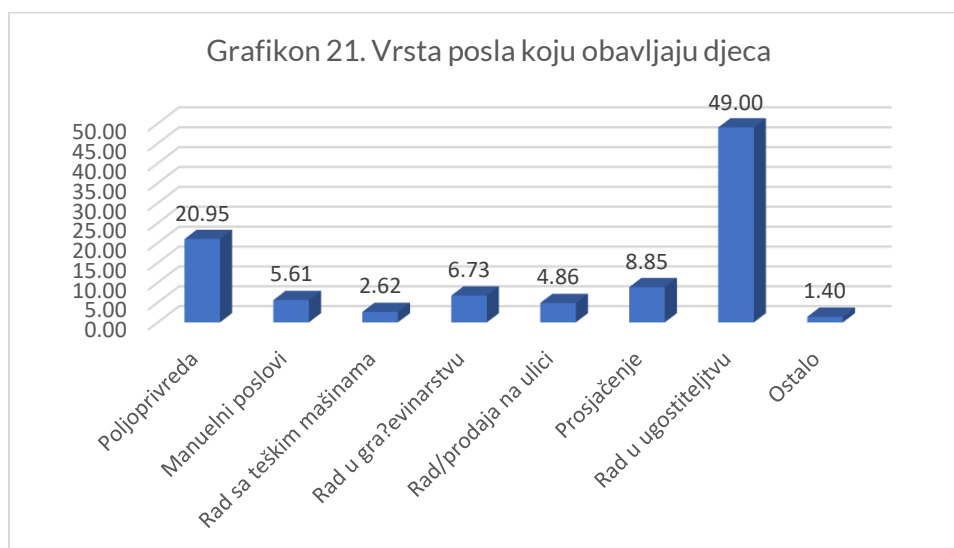
*Obojene ćelije označavaju postojanje statistički značajnih razlika između stavova muškaraca i žena

3.8.2. Rad djece

Polovina od ukupnog broja ispitanika/ca (49.02%) poznaje jedno ili više djece koja rade u njihovoj zajednici, pri čemu nema razlika između stavova muškaraca i žena. Ipak, statistički značajne razlike postoje u odnosu na dob ispitanika ($p < 0.01$). Naime, više nego svaka druga mlada osoba (55.4%) ističe da poznaje djecu koja rade u njihovoj zajednici. Sa druge strane, nešto više od jedne trećine osoba starijih od 25 godina ističu isto (Vidjeti grafikon 20).

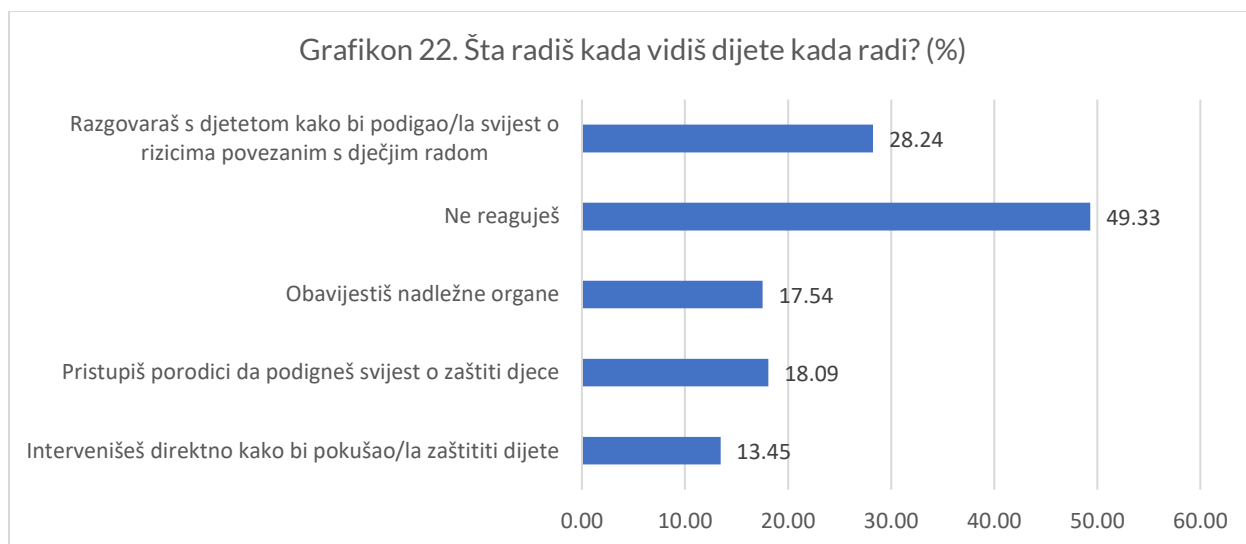

Kada je u pitanju vrsta posla koju obavljaju djeca u zajednici, od onih ispitanika/ koji su prethodno istakli da znaju djecu koja rade, svaki drugi (49.00%) ističe da je riječ o **radu djece u ugostiteljskim objektima**, a svaki peti (20.95%) ističe da djeca rade u **poljoprivredi**. Svaki jedanaesti ispitanik/ca poznaje dijete koje je uključeno u prosjačenje na ulici (Vidjeti grafikon 21).

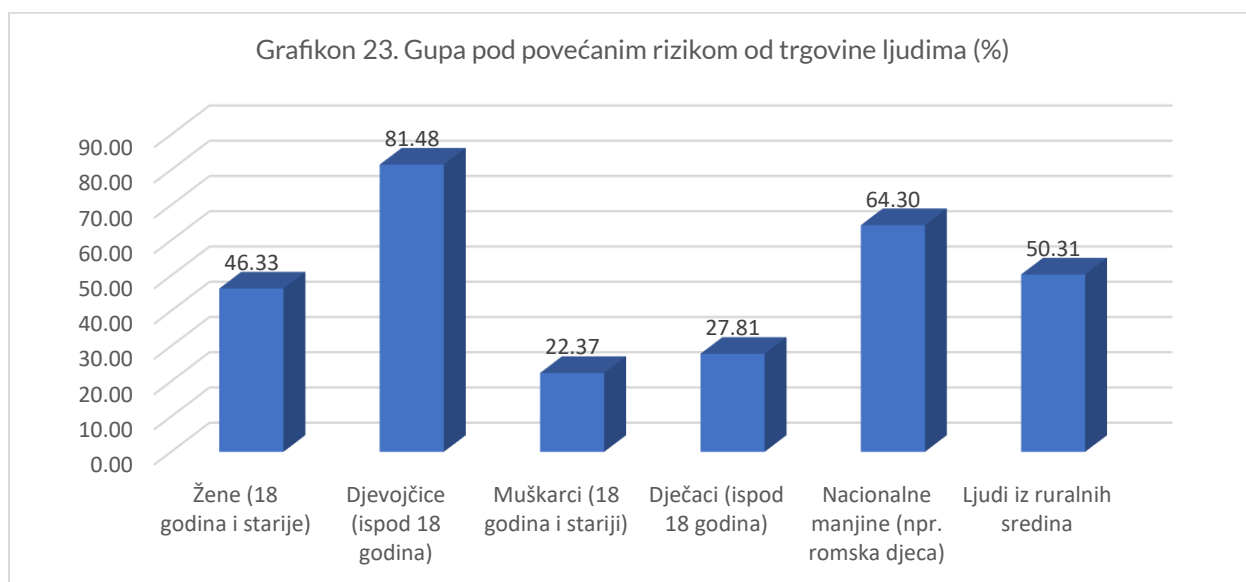
Grafikon 22. prikazuje odgovor ispitanika/ca na pitanje „Šta radiš kada vidiš dijete kako radi?“. Posebno je važno primjetiti da polovina njih (49.33%) ne reaguje nikako, a tek svaki šesti ispitanik (17.54%) ističe da bi takav slučaj prijavilo nadležnoj službi.

Grafikon 22. Šta radiš kada vidiš dijete kada radi? (%)

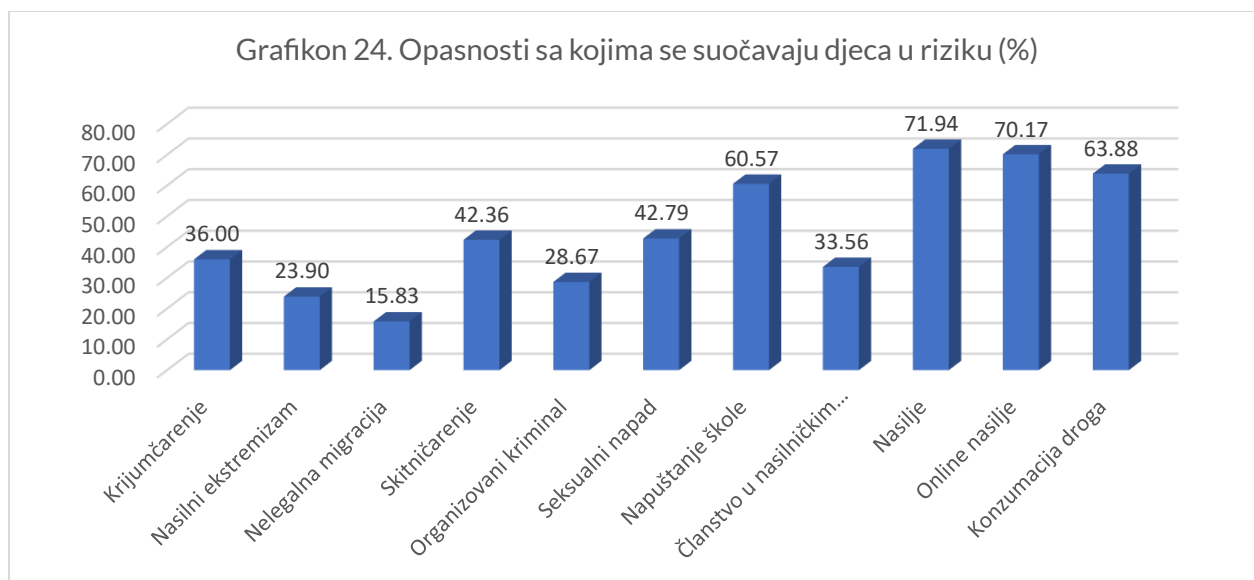
Po mišljenju ispitanika/ca, grupe koje su najizloženije riziku od trgovine ljudima su djevojčice, pripadnici nacionalnih manjina i ljudi iz ruralnih sredina (Vidjeti grafikon 23). Sa druge strane, važno je primjetiti da samo jedna četvrtina ispitanika/ca (27.81%) percipiraju dječake kao kategoriju u riziku od trgovine ljudima.

Grafikon 23. Gupa pod povećanim rizikom od trgovine ljudima (%)

Prema dosadašnjoj praksi u njihovim zajednicama, preko 60% ispitanika je identifikovalo sljedeće opasnosti s kojima se suočavaju djeca u riziku: Napuštanje škole, nasilje uopšte i online nasilje (vidjeti grafikon 24). S obzirom da su to zapravo generički odgovori, među specifičnijim oblicima rizičnog ponašanja ispitanici su najčešće isticali konzumaciju droga (63.88%) seksualni napad (42.79%), skitničenje (42.36%).

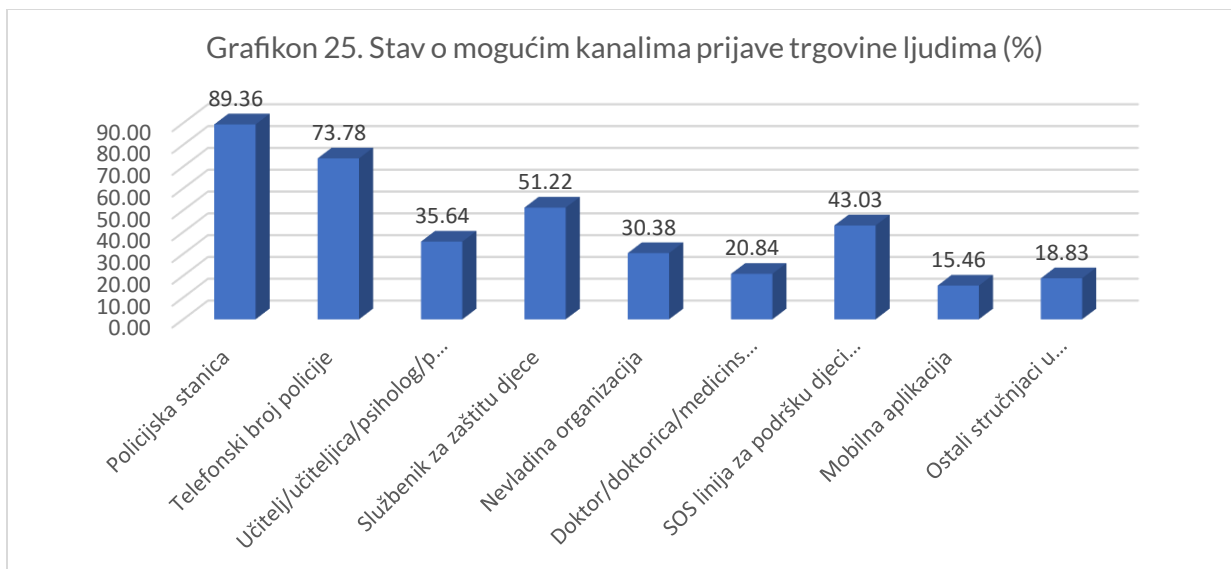

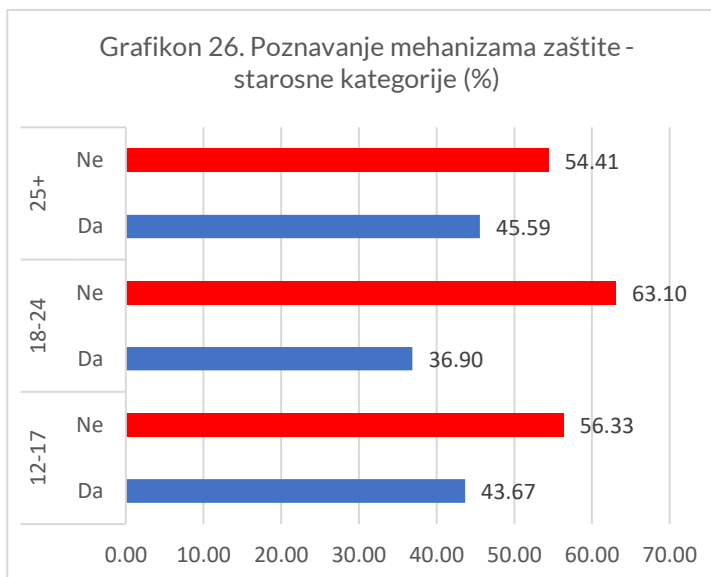
3.8.3. Identifikacija, prijava i podrška djeci koja su preživjela nasilje

Grafikon 25 prikazuje rezultate o mišljenju ispitanika/ca u vezi sa kanalima kojima se može prijaviti sumnja na trgovinu ljudima. S obzirom da su imali mogućnost da obilježe jednu ili više ponuđenih opcija (vidjeti grafikon 25), najveći broj ispitanika/ca (89.36) prepoznaje policijsku stanicu kao mjesto gdje se može prijaviti trgovina, kao i telefonski broj policije (73.78%).

Sa druge strane, polovina ispitanika/ca (51.22%) ističe da je mogući kanal prijave „službenik za zaštitu djece“, koji u formalnom sistemu BiH ne postoji kao takav.

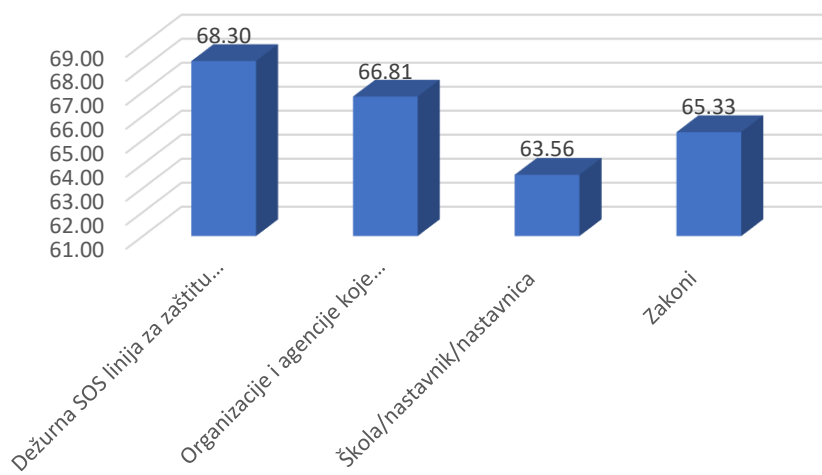

Više od polovine ispitanika/ca iz ukupnog uzorka (58.80%), ističe da ne poznaje mehanizme zaštite djece. Grafikon 26 prikazuje da je najveći procenat onih koji ne poznaju takve mehanizme među kategorijom mladih od 18-24 godine (63.10). Više nego svako drugo dijete (56.33%) koje je bilo dio uzorka, smatra da ne zna koji su to mehanizmi njihove zaštite. U odnosu na ovo pitanje, statistički značajne razlike između stavova muškaraca i žena postoje samo u kategoriji osoba sa 25+ godina ($p < 0.01$). Naime u toj starosnoj grupi ispitanika ($N=465$), značajno veći procenat žena (49.64%) nego muškaraca (39.68%) iskazuje da poznaje mehanizme zaštite djece.

Među onim ispitanicima/cama koji su istakli da poznaju mehanizme zaštite djece, gotovo podjednako su prepoznati u upitniku ponuđeni mehanizmi. Kao što prikazuje grafikon 27, približno dvije trećine (Između 63.56% za Škola/nastavnik/ca i 68.30% za Dežurna SOS linija) ispitanika/ca prepoznaje svaki od mehanizama.

Grafikon 27. Koje mehanizme zaštite djece poznaju (%)

4. Prilozi

Prilog 1. Metodološki pristup (Dizajn)

Gender%20analysis%
20design-1-3-2023-Fil

Prilog 2. Dodatni nalazi

Mjesto iz kojeg ispitanici/ce dolaze

	Broj/Učestalost	Procenat (%)	
Validni odgovori	Sarajevo	188	11.49
	Tuzla	120	7.33
	Brčko	99	6.05
	Zenica	154	9.41
	Banovići	53	3.24
	Goražde	55	3.36
	Kotor Varoš	2	0.12
	Lukavac	50	3.06
	Kalesija	48	2.93
	Petrovo	48	2.93
	Prnjavor	51	3.12
	Tošić	23	1.41
	Kakanj	36	2.20
	Doboj	42	2.57
	Bihać	50	3.06
	Livno	48	2.93
	Žepče	51	3.12
	Orašje	48	2.93
	Banja Luka	115	7.03
	Bugojno	43	2.63
Novi Travnik	54	3.30	
Sanski Most	46	2.81	

Jajce	54	3.30
Bijeljina	87	5.32
26	5	0.31
27	2	0.12
28	2	0.12
29	1	0.06
30	2	0.12
31	1	0.06
32	1	0.06
33	10	0.61
34	2	0.12
35	2	0.12
36	4	0.24
37	1	0.06
38	2	0.12
39	2	0.12
40	2	0.12
41	3	0.18
42	1	0.06
43	1	0.06
44	1	0.06
45	3	0.18
46	2	0.12
47	1	0.06
48	1	0.06
49	1	0.06
50	15	0.92
51	1	0.06
52	1	0.06
53	1	0.06
Total	1636	100.00